

Grair Magakian

Aktywność obywatelska - przewodnik

Ostrowiec Świętokrzyski, 2025

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

Publikacja
„Aktywność obywatelska –
przewodnik”
powstała w ramach zadania
„Obyw@tel na 100%”,
finansowanego ze środków
Ministra Edukacji Narodowej.

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Rozdział pierwszy – Po co nam demokracja?	10
Rozdział drugi – Wartości i zasady demokracji	15
Rozdział trzeci – Jak działa państwo demokratyczne?	25
Rozdział czwarte – Twoje prawa i obowiązki jako obywatela	38
Rozdział piąty – Wybory i udział w decyzjach publicznych	49
Rozdział szósty – Młodzi w społeczeństwie obywatelskim	60
Rozdział siódmy – Fake newsy, propaganda, krytyczne myślenie i dezinformacja	70
Rozdział ósmy – Demokracja na co dzień	81
Quizy	88
Wzory dokumentów	100

Wstęp

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

Wprowadzenie

W świecie, w którym informacja rozprzestrzenia się szybciej niż kiedykolwiek wcześniej, a jednocześnie coraz trudniej odróżnić prawdę od manipulacji, demokracja ponownie staje się pytaniem — nie tylko systemem. Przez dekady traktowana jako oczywisty fundament ustrojowy wielu państw zachodnich, dziś coraz częściej podlega krytyce, kontestacji i deformacji. Choć większość społeczeństw deklaruje przywiązanie do zasad demokratycznych, praktyka pokazuje, że rozumienie demokracji bywa powierzchowne, a jej funkcjonowanie – kruche i niepewne. To właśnie dlatego pytanie *Po co nam demokracja?* nie jest tylko retoryczne. Jest to pytanie podstawowe — o wartości, mechanizmy, granice i przyszłość porządku, który umożliwia pokojowe współistnienie w zróżnicowanych społeczeństwach.

Niniejsza publikacja powstała z potrzeby ponownego przemyślenia demokracji – nie tylko jako systemu instytucji politycznych, ale jako sposobu myślenia, działania i odpowiedzialności obywatelskiej. Przyglądamy się jej zarówno od strony teoretycznej, jak i praktycznej. Z jednej strony sięgamy po dorobek klasyków myśli politycznej i społecznej – od Arystotelesa¹ po Johna Rawlsa² – z drugiej analizujemy konkretne narzędzia i praktyki demokratyczne: wybory, mechanizmy partycypacji, aktywność młodzieży i organizacji pozarządowych. Naszym celem nie jest idealizacja demokracji ani przedstawienie jej jako ustroju bez skazy, lecz raczej pokazanie jej siły mimo niedoskonałości – oraz potrzeby jej świadomego pielęgnowania i rozwoju.

Demokracja – więcej niż system polityczny

Demokracja to nie tylko władza większości, lecz także system ochrony praw jednostki. Nie tylko wybory, ale również gwarancja wolności słowa, trójpodziału władzy, niezależności sądów i równego dostępu do informacji. W tym sensie demokracja jest systemem zbudowanym na nieustannym napięciu: między wolnością a odpowiedzialnością, między

¹ Arystoteles (384 p.n.e. – 322 p.n.e.), filozof, jeden z najsławniejszych filozofów starożytnej Grecji.

² John Rawls (21 lutego 1921 – 24 listopada 2002), Amerykański filozof, zajmujący się etyką i filozofią polityczną.

suwerennością ludu a ograniczeniem władzy, między konsensusem a pluralizmem. Jak pisał Alexis de Tocqueville³, jednym z największych zagrożeń dla demokracji jest tyrania większości — dlatego demokracja potrzebuje konstytucjonalizmu, kultury prawnej i aktywnego społeczeństwa obywatelskiego.

Publikacja ukazuje demokrację nie tylko jako mechanizm wyborczy czy ustrojowy, ale również jako projekt edukacyjny i kulturowy. Wskazuje, że demokracja wymaga obywatela – świadomego, aktywnego, krytycznego, ale też gotowego do współpracy i dialogu. Bez edukacji obywatelskiej demokracja łatwo zamienia się w iluzję wyborczą. Bez aktywności społecznej – w pustą procedurę.

O czym jest publikacja?

Publikacja została podzielona na kilka powiązanych tematycznie rozdziałów, które w sposób przystępny, ale osadzony w naukowej refleksji, przedstawiają kluczowe aspekty funkcjonowania demokracji.

Rozdział pierwszy – *Po co nam demokracja?* – ma charakter filozoficzno-teoretyczny i stanowi próbę odpowiedzi na tytułowe pytanie poprzez prezentację kluczowych koncepcji demokracji. Przypominamy w nim, że demokracja to nie dogmat, lecz dynamiczny system, który podlega interpretacjom, redefinicjom i kryzysom. Od Schumpetera⁴, który postrzegał demokrację jako mechanizm selekcji elit, po Amartyę Sena⁵, który pokazał jej praktyczną skuteczność w zapobieganiu katastrofom humanitarnym – zestawiamy głosy klasyków i współczesnych, by ukazać wielowymiarowość zjawiska.

Rozdział drugi – *Wartości i zasady demokracji* – ukazuje historyczną i aksjologiczną genealogię idei demokratycznych. Od Peryklesa⁶ i Tukidydesa⁷, przez rewolucje nowożytne,

³ Alexis Henri Charles Clérel, wicehrabia de Tocqueville (29 lipca 1805 – 16 kwietnia 1859), francuski myśliciel polityczny, socjolog, polityk.

⁴ Joseph Alois Schumpeter (8 lutego 1883 – 8 stycznia 1950), austriacki wybitny ekonomista.

⁵ Amartya Kumar Sen (3 listopada 1933) – indyjski ekonomista.

⁶ Perykles (ok. 495 p.n.e. – 429 p.n.e.), ateński polityk, mąż stanu, retor oraz reformator demokracji ateńskiej.

⁷ Tukidydes z Aten (między 471 a 460 p.n.e. – między 404 a 393 p.n.e.), grecki historyk, autor monografii *Wojna peloponeska*.

aż po myśl Habermasa⁸ i Arendt⁹, pokazujemy, że demokracja to system oparty na wartościach: równości, sprawiedliwości, wolności, pluralizmie i szacunku dla różnicy. Demokracja nie jest „neutralna światopoglądowo”, a jest oparta na fundamentalnym założeniu, że każdy człowiek ma prawo do głosu.

Rozdział trzeci – *Jak działa państwo demokratyczne?* – przedstawia instytucjonalny wymiar demokracji. Omawiamy trójpodział władzy, rolę parlamentu, rządu, prezydenta i sądów. Pokazujemy, jak funkcjonują wybory, jakie są modele systemów partyjnych i jakie mechanizmy zapewniają odpowiedzialność polityczną. Przedstawiamy również znaczenie społeczeństwa obywatelskiego i wolnych mediów jako elementów równoważących władzę.

Rozdział czwarty – *Twoje prawa i obowiązki jako obywatela* – kieruje uwagę ku indywidualnemu wymiarowi demokracji. Co oznacza być obywatelem w praktyce? Jakie prawa przysługują jednostce, ale też jakie spoczywają na niej obowiązki? Rozdział ten łączy refleksję prawną z etyczną – pokazując, że demokracja to wspólnota nie tylko interesów, ale i odpowiedzialności.

Rozdział piąty – *Wybory i udział w decyzjach publicznych* – skupia się na mechanizmach partycypacji. Wskazujemy, jak funkcjonują wybory, referenda, budżety obywatelskie i konsultacje społeczne. Przedstawiamy przykłady działań lokalnych i pokazujemy, że demokracja dzieje się nie tylko na poziomie państwa, ale i gminy, szkoły czy osiedla.

Rozdział szósty – *Młodzi w społeczeństwie obywatelskim* – koncentruje się na roli młodego pokolenia w demokracji. Opisujemy formy zaangażowania: wolontariat, działalność w NGO, samorządność uczniowską i studencką. Podkreślamy, że inwestycja w młodych obywateli to inwestycja w przyszłość systemu demokratycznego.

Rozdział siódmy – *Fake newsy, propaganda, krytyczne myślenie i dezinformacja* – podejmuje temat najbardziej aktualny. Jak demokracja radzi sobie w erze postprawdy i

⁸ Jürgen Habermas (18 czerwca 1929), niemiecki filozof, socjolog i publicysta polityczny.

⁹ Hannah Arendt (14 października 1906 – 4 grudnia 1975 w Nowym Jorku), niemiecka teoretyczka polityki pochodzenia żydowskiego, filozofka i publicystka.

manipulacji? Jak uczyć rozróżniania faktów od opinii, jak wzmacniać odporność informacyjną społeczeństwa? Rozdział ten łączy wiedzę z zakresu psychologii poznawczej, socjologii mediów i edukacji.

Rozdział ósmy – *Demokracja na co dzień*, to przede wszystkim przypomnienie, że nie sprowadza się ona wyłącznie do wyborów, lecz oznacza codzienną współodpowiedzialność: rozmowę, szacunek, kontrolę władzy i troskę o wspólne dobro. Demokracja działa tam, gdzie obywatele angażują się w życie lokalne i w sieci, podejmując nawet drobne decyzje wzmacniające wspólnotę.

Dodam też, że każdy rozdział kończy się 10 pytaniami weryfikującymi wiedzę z przedstawionych wcześniej treści.

Zakończenie – demokracja jako proces

Zamykając ten wstęp, warto przypomnieć, że demokracja nie jest ani gotowa, ani zakończona. Jest procesem — nieustannym uczeniem się współżycia, sporu bez przemocy, kompromisu bez rezygnacji z wartości. Nie wymaga doskonałych obywateli, ale obywateli świadomych. Nasza publikacja powstała po to, by ich wspierać: przez wiedzę, refleksję i inspirację do działania. Bo choć demokracja nie rozwiązuje wszystkich problemów, daje narzędzia, by je rozwiązywać razem.

Po co nam
demokracja?

Demokracja, mimo licznych krytyk, od dekad pozostaje dominującym modelem rządów w świecie zachodnim i inspiracją dla wielu społeczeństw na całym świecie. Pytanie, po co nam demokracja, wymaga głębszej odpowiedzi niż prosty slogan o „wolności wyboru”. Demokracja, patrząc z perspektywy nauk politycznych i filozofii polityki, to złożony mechanizm instytucjonalny, który stabilizuje społeczeństwa, redukuje napięcia i chroni jednostkę przed nadużyciami władzy.

Już w pierwszej połowie XX wieku austriacko-amerykański ekonomista i teoretyk polityki Joseph Schumpeter podważył romantyczne wyobrażenie demokracji jako rządów ludu, odwołując się do myśli Rousseau. W swoim kluczowym dziele *Kapitalizm, socjalizm i demokracja* Schumpeter pisał: „Metodę demokratyczną określamy jako taki układ instytucjonalny, który pozwala dochodzić do decyzji politycznych poprzez to, że jednostki zdobywają prawo decydowania dzięki konkurencyjnej walce o głosy obywateli.”¹⁰

Schumpeter wskazywał, że demokracja to przede wszystkim mechanizm selekcji elit — sposób na pokojową zmianę władzy bez rozlewu krwi. Jego myśl jest do dziś fundamentem tzw. definicji minimalistycznych demokracji: w demokracji nie chodzi o to, że lud sprawuje władzę bezpośrednio, ale o to, że może wymieniać rządzących.

Kilka dekad później niemiecki socjolog Niklas Luhmann rozwinął teorię systemów społecznych, pokazując, że demokracja działa jak mechanizm redukcji złożoności społecznej.

W dziele *Polityka społeczeństwa* pisał wprost: „Polityka redukuje złożoność przez podejmowanie decyzji.”¹¹ Dla Luhmanna polityka to nie piękne idee, ale zorganizowany przepływ komunikacji — dzięki decyzjom system polityczny filtruje chaos różnorodnych interesów. Demokracja, oparta na procedurach, jest więc sprawdzonym narzędziem, które

¹⁰ Schumpeter, J. A. (2006). *Capitalism, socialism and democracy*, s. 269, <https://periferiaactiva.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/08/joseph-schumpeter-capitalism-socialism-and-democracy-2006.pdf> (12.07.2025)

¹¹ Bommes, M., & Luhmann, N. (2019). Politics and systems theory. W *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Oxford University Press, s. 45 <https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-2001> (dostęp: 12.06.2025)

Aktywność obywatelska - przewodnik

pozwała społeczeństwu funkcjonować w warunkach konfliktów interesów i pluralizmu światopoglądów.

Jednak już w XIX wieku Alexis de Tocqueville, francuski myśliciel i podróżnik, zauważył, że sama procedura demokratyczna może stać się narzędziem opresji. W głośnym dziele *O demokracji w Ameryce* ostrzegał: „Jeśli kiedykolwiek wolne instytucje Ameryki upadną, stanie się tak z powodu nieograniczonej władzy większości, która doprowadza mniejszości do rozpacz.”¹². Tocqueville wskazywał na subtelny formę tyranii: nie brutalną przemoc, ale społeczną presję do podporządkowania się większości. Ta diagnoza jest zaskakująco aktualna – w epoce masowych mediów, polaryzacji i tzw. kultury unieważniania, lęk przed ostracyzmem bywa równie silny jak strach przed fizycznym przymusem.

Z kolei Amartya Sen, ekonomista i laureat Nagrody Nobla, dowodził, że demokracja ma wymiar praktyczny: chroni życie ludzi w sytuacjach skrajnych. W książce *Rozwój i wolność* pisał: „W historii świata nie zdarzył się żaden głód w kraju, który miał funkcjonującą demokrację.”¹³. Dla Sena wolność prasy i publiczna debata są tarczą ochronną – rząd, który ignoruje sygnały o kryzysie, jest rozliczany przez wyborców. Bez wolności słowa katastrofy humanitarne rozwijają się w ciszy. Te same wnioski Sen zawarł w artykule *Demokracja jako wartość uniwersalna*¹⁴.
Demokracja działa tu jak alarm

¹² Tocqueville, A. de. (1848). *De la démocratie en Amérique* (12e éd., revue, corrigée et augmentée). Paris: Pagnerre. tom II, część IV, rozdział VI, <https://www.gutenberg.org/files/30514/30514-h/30514-h.htm>

¹³ Sen, A. (2000). *Development as Freedom*. New York: Alfred A. Knopf, s. 180 https://kuangaliablog.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/07/amartya_kumar_sen_development_as_freedombookfi.pdf (11.07.2025)

¹⁴ Szerzej zob.: Sen, A. (1999). Democracy as a universal value. *Journal of Democracy*, 10(3), 3–17. <https://www.journalofdemocracy.org/articles/democracy-as-a-universal-value/> oraz <https://slunik.slu.se/kursfiler/SG0091/10006.1112/Sen1999.pdf> (11.07.2025)

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

bezpieczeństwa: ogranicza możliwość tuszowania błędów rządzących.

Do tego zbioru warto dołączyć głos Johna Rawlsa. W *Teorii sprawiedliwości* Rawls stwierdzał: „Każda osoba posiada nienaruszalność, która wynika ze sprawiedliwości i której nawet dobro społeczeństwa nie może naruszyć.”¹⁵.

Rawls przypominał, że demokracja konstytucyjna opiera się na ochronie podstawowych praw jednostki — władza większości nie może ich odbierać, nawet w imię dobra wspólnego. To przesłanie jest fundamentem państw prawa: demokracja bez niezależnych sądów i praw mniejszości staje się rządami tłumu.

Zestawiając te różne głosy, można powiedzieć, że demokracja jest jednocześnie procedurą, systemem komunikacyjnym, szkołą obywatelską, bezpiecznikiem społecznym i fundamentem ochrony jednostki. Daje narzędzia do pokojowej zmiany elit (Schumpeter), porządkuje złożoność sprzecznych interesów (Luhmann), zabezpiecza przed tyranią większości (Tocqueville), chroni przed katastrofami przez wolność debaty (Sen), wychowuje obywateli (Pateman) i nie pozwala poświęcić jednostki w imię tłumu (Rawls). Dlatego — parafrazując Churchilla — demokracja jest systemem niedoskonałym, ale lepszego dotąd nie wymyślono.

¹⁵ Rawls, J. (2013). *A theory of justice* (O. Höffe, Ed.; J. den Haan, Trans.). Brill, p. 98

10 pytań po rozdziale

1. Jak Schumpeter wyjaśniał, czym jest demokracja?
2. Na czym według Schumpetera polega główna rola demokracji przy zmianie władzy?
3. Jak Luhmann tłumaczył znaczenie demokracji dla uporządkowania życia społecznego?
4. Jakie zagrożenie dla wolności zauważył Tocqueville w swojej książce *O demokracji w Ameryce*?
5. Co Tocqueville nazywał „tyranią większości” i jak to wpływało na mniejszości?
6. Dlaczego Sen uważał, że demokracja pomaga chronić życie w czasie kryzysu?
7. Jaką rolę według Sena odgrywa wolna prasa w zapobieganiu tragediom?
8. Jakie ważne prawo jednostki podkreślał Rawls w *Teorii sprawiedliwości*?
9. Dlaczego według Rawlsa większość nie powinna odbierać praw jednostce?
10. Podaj trzy funkcje demokracji według autora omawianego w tekście.

Wartości i zasady demokracji

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

Trzeba się przyznać, że demokracja jest jednym z najbardziej złożonych fenomenów cywilizacyjnych. Jest systemem politycznym, zestawem procedur, kulturą publiczną, ale nade wszystko jest *projektem etycznym* – nieustannym testem, czy społeczeństwo umie pogodzić *wolność jednostki z dobrem wspólnym, a różnorodność z współodpowiedzialnością*.

Zacznijmy od starożytności. Np. w starożytnej Grecji narodziny demokracji były odpowiedzią na tyranie i oligarchię. Tukidydesa mówił, że ich „ustrój polityczny nie jest naśladownictwem obcych praw, a my sami raczej jesteśmy wzorem dla innych niż inni dla nas. Nazywa się ten ustrój demokracją, ponieważ opiera się na większości obywateli, a nie na mniejszości. W sporach prywatnych każdy obywatel jest równy w obliczu prawa; jeśli zaś chodzi o znaczenie, to jednostkę ceni się nie ze względu na jej przynależność do pewnej grupy, lecz ze względu na talent osobisty, jakim się wyróżnia; nikomu też, kto jest zdolny służyć ojczyźnie, ubóstwo albo nieznane pochodzenie nie przeszkadza w osiąganiu zaszczytów. W naszym życiu państwowym kierujemy się zasadą wolności. W życiu prywatnym nie obserwujemy z podejrzliwą ciekawością w zachowanie naszych współobywateli, nie odnosimy się z niechęcią do sąsiada, jeśli się zajmuje tym, co mu sprawia przyjemność, i nie rzucamy w jego stronę owych pogardliwych spojrzeń, które wprowadzić nie wyrządzają szkody, ale ranią. Kierując się wyrozumiałością w życiu prywatnym, szanujemy prawa w życiu publicznym; jesteśmy posłuszni każdej władzy i prawom, zwłaszcza tym niepisanim, które bronią pokrzywdzonych, i których przekroczenie przynosi powszechną hańbę”¹⁶. Zatem np. demokracja ateńska była czymś więcej niż techniką rządzenia – była dumą i świadectwem dojrzałości obywatela.

Nowożytna demokracja narodziła się jednak w ogniu rewolucji. Thomas Paine, autor *Common Sense*, pisał, że rząd to zło konieczne; im mniej go potrzebujemy, tym lepiej jesteśmy rządzeni¹⁷. Dla Paine’a kluczem była nie tylko po prostu wolność od tyranii, ale

¹⁶ Kuniński, M. (2025, 29 czerwca). *Wolność i demokracja*. Ośrodek Myśli Politycznej, <https://www.omp.org.pl/arttykul.php?artykul=50> (29.07.2025)

¹⁷ Paine, T. (1776). *Common Sense; addressed to the inhabitants of America* (New edition, with several additions). Project Gutenberg, <https://www.gutenberg.org/files/147/147-h/147-h.htm> (02.08.2025)

prawo do buntu, jeśli, oczywiście, rząd łamie umowę społeczną. Natomiast Deklaracja Niepodległości USA (1776) zawiera właśnie echo tej myśli: „Kiedy długi ciąg nadużyć i uzurpacji [...] czyni rząd despotycznym, lud ma prawo go obalić.”¹⁸.

¹⁸ National Archives. (n.d.). *Declaration of Independence: A transcription*. Retrieved July 9, 2025, from <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript> (21.07.2025)

Ten fundament – prawo do zmiany rządzących, prawo do sprzeciwu – jest esencją demokracji!

Trzeba jednak zdawać sobie sprawę, że w demokracji wrażliwym punktem są prawa mniejszości. Mamy trudną drogę do przejścia – a *od zgody większości do ochrony mniejszości*. Alexis de Tocqueville, który w XIX wieku obserwował Amerykę, zauważył jej wielką siłę, ale także zagrożenie: „Nie ma tak okrutnego despoty, jak tyrania większości.”¹⁹. Tocqueville jako jeden z pierwszych rozumiał, że demokracja może zrodzić presję społeczną silniejszą niż przemoc. To dlatego konstytucjonalizm i niezależne sądy są jej tarczą, zaś „wolność zrzeszania się stała się niezbędną gwarancją przeciwko tyranii większości.”²⁰

Karl Popper, autor *Społeczeństwa otwartego i jego wrogów*, mówił podobnie: „Nie pytajmy, kto ma rządzić, ale jak ograniczyć władzę.”²¹ A więc demokracja nie jest rządami większości samej w sobie, lecz systemem, w którym rządzący zawsze podlegają zasadzie ograniczenia.

Niestety demokracja opiera się na konflikcie interesów, i ... na umiejętności ich rozwiązywania. Można zatem stwierdzić, że prawo – samo w sobie, nie rodzi się ze zwyczajnego głosowania, ale z konkretnej, przemawiającej do obywateli argumentacji. Wydaje się, że jednak trochę przesadzone jest podejście Jürgena Habermasa, że „[t]ylko te prawa mogą być uznane za legitymne, które uzyskają zgodę wszystkich obywateli w procesie legislacyjnym opartym na dyskusji, który sam w sobie został legalnie ustanowiony”²². Czy da się uzyskać zgodę *wszystkich obywateli*? Wydaje się nierealne. W każdym razie Habermas pokazał, że sednem demokracji jest komunikacja: sfera publiczna musi być miejscem rozmowy, a nie propagandy. Hannah Arendt zaś dodała, że „człowiek osiąga rzeczywistość

¹⁹ de Tocqueville, A. (1848). *De la démocratie en Amérique*. Pagnerré. <https://www.gutenberg.org/files/30514/30514-h/30514-h.htm> (21.07.2025)

²⁰ de Tocqueville, A. (1848). *De la démocratie ...*

²¹ Popper, K. (2013). *The open society and its enemies* (New one-volume ed.). Princeton University Press. S. 113, 115, 121, 264 itd.

²² Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy* (W. Rehg, Trans.). MIT Press. (s. 110)

Aktywność obywatelska - przewodnik

tylko w tej mierze w jakiej działa, opierając się na własnej wolności, zakorzenionej w spontaniczności i poprzez komunikację łączy się z wolnością innych”²³. Niestety „najbardziej podstawowe i autentyczne rozumienie ludzkiej wolności zniknęło z filozofii politycznej”²⁴

W każdym razie jest jedno stwierdzenie w demokracji, które w żaden sposób nie podlega negocjacji: ... prawo jednostki ...

²³ Por.: Arendt, H. (2008). Czym jest filozofia. W: Salon berliński i inne eseje (s. 98). Warszawa: Prószyński i S-ka.

²⁴ Arendt, H. (1958). *The human condition* (2nd ed., p. 225). The University of Chicago Press.

John Rawls przypominał, że bez prymatu sprawiedliwości demokracja degeneruje się w większościowy egoizm, bowiem „[k]ażda osoba ma niezbywalne prawa, których nie wolno poświęcić w imię dobra całości”²⁵. Jego myśl do dziś inspiruje konstytucje, które nie pozwalają na odbieranie praw mniejszości. Z drugiej strony Isaiah Berlin ostrzegał, że wolność negatywna, czyli wolność od zewnętrznej ingerencji, jest fundamentalna i nie powinna być podważana przez próby relatywizacji, czyli traktowania jej jako względnej w zależności od okoliczności²⁶.

Poważnym problemem (a może atutem?) demokracji jest edukacja i uczestnictwo, bowiem, jak twierdził John Dewey, demokracja nie jest po prostu formą rządów określoną przez zakres prawa wyborczego lub rządy większości, bowiem jest ona formą życia, której sercem jest właśnie edukacja²⁷. Zatem jednoznaczne, że bez świadomego obywatela nie ma demokracji. Edukacja obywatelska, czego nam tak brakuje, jest znacznie ważniejsza niż sama urna wyborcza. Rozwój demokracji w Polsce szczególnie przez ostatnie trzy dekady wskazuje, że Dewey miał jednak rację, twierdząc, że demokracja wymaga zarówno oficjalnych struktur, jak i głębokiego zaangażowania obywateli – to możliwe jest jedynie dzięki edukacji, która tworzy więzi, zrozumienie i wspólne doświadczenie.²⁸ Ponadto, „[g]łówna funkcja uczestnictwa w teorii demokracji partycypacyjnej ma [...] charakter edukacyjny – i to w najszerszym możliwym znaczeniu, obejmując zarówno aspekt psychologiczny, jak i zdobywanie praktyki w zakresie umiejętności i procedur demokratycznych. Dlatego stabilność systemu partycypacyjnego nie stanowi szczególnego problemu – jest on samowystarczalny dzięki edukacyjnemu oddziaływaniu samego procesu uczestnictwa. Uczestnictwo rozwija i wzmacnia właśnie te cechy, które są potrzebne do jego

²⁵²⁵ Rawls, J. (1999). *A theory of justice* (Revised ed., p. 3). The Belknap Press of Harvard University Press.

²⁶ Por.: Isiktaç, Y. (2019). Isaiah Berlin: Negative and positive liberty. *Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul*, 68, 37–45.

²⁷ Szerzej zob.: Stanford Encyclopedia of Philosophy. (2023, February 9). *Dewey's political philosophy*. In Stanford University. <https://plato.stanford.edu/entries/dewey-political> (03.08.2025)

²⁸ Szerzej zob.: Hardon, J. A. (n.d.). *John Dewey—Radical Social Educator*. EWTN, <https://www.ewtn.com/catholicism/library/john-deweyradical-social-educator-4053> (07.08.2025)

kontynuacji; im więcej jednostki uczestniczą, tym bardziej stają się do tego zdolne”²⁹. Rzecz w tym, że „[t]eoria demokracji partycypacyjnej opiera się na podstawowym założeniu, że jednostki i ich instytucje nie mogą być rozpatrywane w oderwaniu od siebie nawzajem [...]. Główną funkcją uczestnictwa [...] jest zatem funkcja edukacyjna [...]. Uczestnictwo rozwija i wzmacnia właśnie te cechy, które są niezbędne do dalszego uczestniczenia; im bardziej jednostki uczestniczą, tym bardziej są do tego zdolne.”³⁰

Pisać o wartościach i zasadach demokracji – nawet w ogólnym zarysie – było by bez sensu, gdybyśmy omijali tzw. nowoczesne wyzwania, czyli kwestie informacji oraz ekologii.

²⁹ Schugurensky, D. (2004). *The tango of citizenship learning and participatory democracy*, https://www.researchgate.net/publication/252391396_The_Tango_of_Citizenship_Learning_and_Participatory_Democracy (01.06.2025)

³⁰ Pateman C. *Participation and Democratic Theory*. Cambridge University Press; 1970, p. 41, https://is.muni.cz/el/1423/podzim2016/POL401/um/Pateman_Dahl.pdf (19.07.2025)

Tak, Z. Bauman miał rację, że „z każdą ‘nową porcją wolności przychodzi nowa porcja niepewności [...]’.”³¹ Lub, innymi słowy, niepewność jest nowym środowiskiem demokracji. W sumie w naszych czasach faktem jest, że zarówno globalizacja, jak i media cyfrowe oraz dezinformacja rozbijają zaufanie, które jest niezbędne, by obywatele współdziałali. I w ten sposób powstają niepewność, dezorganizacja oraz wprowadza się zamieszanie.³² Obok problemów związanych z informacją, mamy też dość zamieszane kwestie ekologii. Nie przypadkiem Papież Franciszek podkreślał, że „[z]iemia, nasz wspólny dom, zaczyna coraz bardziej przypominać ogromny stos śmieci. Ta siostra woła do nas z powodu krzywd, które jej wyrządziliśmy przez naszą nieodpowiedzialną eksploatację dóbr, którymi obdarzył ją Bóg. Musimy uświadomić sobie, że prawdziwe podejście ekologiczne zawsze staje się podejściem społecznym – musi integrować kwestie sprawiedliwości w debatach o środowisku, aby usłyszeć zarówno wołanie ziemi, jak i wołanie ubogich. Jeśli nie zmierzymy się z tymi głębszymi pytaniami, nie wierzę, że nasza troska o ekologię przyniesie znaczące efekty. Mężczyźni i kobiety naszego postmodernistycznego świata borykają się z ryzykiem niepojętego indywidualizmu, a wiele problemów społecznych wynika z dzisiejszej kultury natychmiastowej gratyfikacji.”³³

Dziś demokracja nie obroni się bez odpowiedzialności za środowisko.

W sumie najważniejsze wartości i zasady demokracji, czy też samą demokrację, możemy generalnie wypunktować jako:

- Równość polityczna
- Prawo do buntu i zmiany

³¹ Sielski, K. (2015). Czy społeczeństwa doby płynnej nowoczesności są otwarte? Dwie wizje: Karl Popper i Zygmunt Bauman. *Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej*, 2(2015), 120–131 (129)

³² Szerzej zob.: Rzekowski, G., Witkowski, P., & Zarzycki, R. (2024). Analiza narracji prawicowo-populistycznych ruchów antyestablishmentowych w mediach społecznościowych w odniesieniu do szczepień i wojny w Ukrainie. W K. Stasiuk-Krajewska & M. Wenzel (Red.), *Dezinformacja w czasach kryzysu* (s. 141–164). Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 111

³³ The Forefront Magazine. (2025, April 21). *Pope Francis quotes on climate change and charity*, <https://theforefrontmagazine.com/pope-francis-quotes-on-climate-change-and-charity> (30.07.2025)

Aktywność obywatelska - przewodnik

- Podział władzy i kontrola
- Ochrona mniejszości i praw człowieka
- Dialog i sfera publiczna
- Edukacja i udział
- Solidarność i ekologia
- Odporność na chaos informacyjny

10 pytań po rozdziale

1. Jak Tukidydes opisywał demokrację w Atenach – szczególnie równość i wolność obywateli?
2. Jakie znaczenie miały idee Paine’a o roli rządu i prawie do buntu dla demokracji nowożytnej?
3. W jaki sposób Deklaracja Niepodległości USA (1776) pokazuje myśl Paine’a o obaleniu złego rządu?
4. Co Tocqueville rozumiał przez „tyranię większości” i jak chciał przed nią chronić?
5. Jak Popper widział główny problem demokracji w kwestii ograniczenia władzy?
6. Dlaczego Habermas uważał, że dyskusja w procesie stanowienia prawa jest ważna, i jakie ograniczenie tej idei wskazano w tekście?
7. Jak Rawls uzasadniał pierwszeństwo praw jednostki nad dobrem ogółu i co w tym kontekście podkreślał Berlin?
8. Jak według Deweya demokracja oparta na uczestnictwie obywateli wzmacnia stabilność systemu?
9. Jakie wyzwania dla demokracji wskazywał Bauman w związku z wolnością, niepewnością i rolą informacji?
10. Jak papież Franciszek łączył temat ekologii z zasadami demokracji?

Jak działa państwo demokratyczne?

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

Rzeczywiście, jak ona działa ... i czy działa?

Aby móc znaleźć odpowiedź na to pytanie, trzeba najpierw zerknąć na fundamenty demokracji.

Rzecz w tym, iż demokracja to słowo, które pada niemal codziennie w dyskusjach publicznych, ale jego głębokie znaczenie często umyka. W języku potocznym kojarzymy demokrację z wyborami, parlamentem, debatami politycznymi czy wolnością słowa. Jednak demokracja, jak już zaznaczyliśmy, to znacznie więcej niż tylko kartka wyborcza wrzucana do urny raz na kilka lat. To – w miarę dokładnie już opisany, złożony system zasad, procedur, instytucji i wartości, który umożliwia pokojowe współistnienie milionów ludzi o różnych poglądach, interesach i tożsamościach.

Podstawowym założeniem demokracji³⁴ jest to, że władza nie należy do jednostki czy zamkniętej grupy, ale do ogółu obywateli. To oni mają prawo decydować, kto będzie rządził, jakie prawo będzie obowiązywać, jak będą rozdzielane zasoby publiczne. Tę władzę obywatele sprawują przede wszystkim (ale nie tylko) pośrednio – wybierając swoich przedstawicieli, ale także bezpośrednio, uczestnicząc w referendum czy budżetach obywatelskich.

Zasada suwerenności ludu³⁵ nie byłaby możliwa bez drugiego filaru demokracji – rządów prawa. W państwie demokratycznym prawo stoi ponad polityką i ponad władzą wykonawczą. Oznacza to, że żadna partia czy lider nie może działać wbrew obowiązującemu prawu, a każdy obywatel ma zagwarantowaną ochronę swoich podstawowych praw i wolności.

³⁴ Szerzej zob.: Pettit, P. (2023). Trzy błędy dotyczące demokracji. *Roczniki Filozoficzne*, 71(1), 111–124; Waśko-Owsiejczuk, E. (2022). Demokracja – wybrane aspekty problemów definicyjnych i argumentacyjnych. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio K – Politologia*, 29(2), 21–38 itd.

³⁵ Por.: Rakowska-Trela, A. (2017). Zasada suwerenności narodu a zasada państwa prawa. Między harmonią a konfliktem. W A. Domańska & K. Skotnicki (Red.), *Zagadnienia prawa konstytucyjnego. Zasada suwerenności. Problemy wybrane* (s. 101–110). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

A jak wygląda jeden z fundamentów demokracji – trójpodział władzy, czyli zasada kontroli i równowagi³⁶.

Jednym z najważniejszych mechanizmów, które odróżniają demokrację od systemów autorytarnych, jest zasada trójpodziału władzy. Ten fundament nowoczesnych demokracji został sformułowany jeszcze w XVIII wieku przez francuskiego filozofa Monteskiusza. Jego idea była prosta, ale rewolucyjna: aby władza nie mogła zostać nadużyta, musi być podzielona między różne, wzajemnie niezależne instytucje,

które się kontrolują i ograniczają³⁷.

Pierwszą z tych władz jest władza ustawodawcza, czyli parlament. To on tworzy prawo, które obowiązuje wszystkich – obywateli, urzędników, rząd i samego siebie. Parlament debatuje nad projektami ustaw, zatwierdza budżet państwa, ma prawo kontrolować działania rządu i powoływać specjalne komisje śledcze, jeśli zachodzi podejrzenie nadużyć.

Drugą jest władza wykonawcza, którą tworzą rząd, premier, prezydent oraz cała administracja państwowa. To władza odpowiedzialna za codzienne zarządzanie państwem: realizuje ustawy, organizuje służby publiczne, negocjuje umowy międzynarodowe, dba o bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne. W różnych krajach rola prezydenta lub premiera może być silniejsza lub słabsza, w zależności od modelu ustrojowego.

³⁶ Wiśniewski, P. (2009). Zasada podziału i równowagi władz w polskim prawie konstytucyjnym – w ujęciu historycznym i w Konstytucji RP z 1997 r. *Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL*, 5(1), 181–203; Dana, A. (2009). Istota podziału i równowagi władz w polskim konstytucjonalizmie. *Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne*, 6, 53–71 itd.

³⁷ Szerzej zob.: Montesquieu. (tłum. T. Boy-Żeleński). (2020). *O duchu praw*. Fundacja Nowoczesna Polska. <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/o-duchu-praw.pdf> (29.08.2025)

Trzecim filarem jest władza sądownicza – sądy i trybunały, które rozstrzygają spory i dbają o to, by prawo było przestrzegane. Niezależność sądów to jeden z najważniejszych elementów demokratycznego państwa prawa. Oznacza ona, że sędziowie powinni być wolni od nacisków polityków, opinii publicznej czy wpływowych grup interesów. Tylko w ten sposób mogą bezstronnie rozstrzygać konflikty między obywatelami i państwem.

System kontroli i równowagi, nazywany często angielskim terminem *checks and balances*, to gwarancja, że żadna z władz nie może zdominować pozostałych. Parlament może odwołać rząd, sąd może unieważnić ustawę sprzeczną z konstytucją, a rząd ma prawo inicjatywy ustawodawczej. Te powiązania sprawiają, że system demokratyczny jest jednocześnie elastyczny i odporny na samowolę.

Zerknijmy teraz na inną podstawę demokracji – wybory, partie i mechanizmy odpowiedzialności³⁸.

Nikt nie neguje, że demokracja nie istnieje bez wolnych, cyklicznych i powszechnych wyborów. To one są podstawowym narzędziem, dzięki któremu obywatele mogą wpływać na to, kto sprawuje władzę w ich imieniu. Wybory nie są jednak jedynie rytuałem – to także najważniejszy mechanizm rozliczania rządzących. Każda partia polityczna, każdy kandydat musi liczyć się z tym, że po kilku latach wyborcy mogą ich odsunąć od władzy, jeśli nie spełnią oczekiwań lub złamią obietnice wyborcze.

Partie polityczne są kluczowym elementem współczesnych demokracji. W teorii stanowią łącznik między społeczeństwem a państwem – grupują ludzi o podobnych poglądach, programach i wartościach. To one formułują wizje rozwoju kraju, przygotowują projekty ustaw i organizują kampanie wyborcze. W systemach wielopartyjnych obywatele

³⁸ Marczevska-Rytke, M. (2021). Wybory w kontekście wybranych dylematów demokracji. *Studia Politologiczne*, 22, 13–27; Giżyńska, M. (brak roku). Kilka uwag dotyczących współczesnych wyborów i demokracji przedstawicielskiej. *Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie*, https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/89850/PDF/29_M_Gizynska_Kilka_uwag_dotyczacych_wspolczesnych_wyb_orow_i_demokracji_przedstawicielskiej.pdf (22.07.2025); Pac, W. (n.d.). *Mechanizmy rozwoju demokracji*. Wyższe Seminarium Duchowne w Przemyślu. Pobrano z <https://wsd.przemyska.pl/wp-content/uploads/2021/04/Mechanizmy-rozwoju-demokracji.pdf> (22.07.2025) itd.

mają realny wybór – mogą głosować na partie lewicowe, centrowe, konserwatywne, ekologiczne czy liberalne.

System wyborczy, czyli zasady, według których przeliczane są głosy na mandaty, ma kluczowy – ogromny, wpływ na kształt parlamentu i stabilność rządów. W systemach większościowych (jak w Wielkiej Brytanii)³⁹ zazwyczaj dominują dwie silne partie, a rządy są stabilne. W systemach proporcjonalnych (jak w Polsce czy Szwecji)⁴⁰ w parlamencie zasiada więcej partii, co sprzyja tworzeniu koalicji, ale też wymaga kompromisów.

Podkreślmy jeszcze raz – demokracja to jednak nie tylko wybory. W wielu państwach obywatele mają także możliwość uczestnictwa w referendach ogólnokrajowych i lokalnych,

³⁹ Szerzej zob.: Krasnowolski, A. (2010). *Koncepcje systemów wyborczych* (Opracowania Tematyczne, OT-578). Kancelaria Senatu, Biuro Analiz i Dokumentacji, Dział Analiz i Opracowań Tematycznych.

⁴⁰ Zespół Analiz i Opracowań Tematycznych. (2015). *Procedury wyborcze w krajach europejskich* (Opracowania Tematyczne, OT-635). Kancelaria Senatu.

a także w konsultacjach społecznych⁴¹. Coraz popularniejsze są budżety partycypacyjne – mieszkańcy decydują, na co przeznaczyć część środków z budżetu gminy czy miasta⁴². Takie rozwiązania zwiększają poczucie, że głos obywatela ma realne znaczenie nie tylko raz na kilka lat, ale na co dzień.

Mamy też kolejny element fundamentów demokracji – społeczeństwo obywatelskie oraz wolne media i prawa człowieka⁴³.

Współczesna demokracja to nie tylko instytucje państwowe i formalne procedury. Jej fundamentem jest także aktywne społeczeństwo obywatelskie, które czuwa nad tym, by władza nie odrywała się od realnych potrzeb ludzi. Społeczeństwo obywatelskie tworzą:

- stowarzyszenia,
- fundacje,
- ruchy społeczne,
- związki zawodowe,
- grupy nieformalne,
- partie polityczne,
- inicjatywy oddolne itd.

⁴¹ Por.: Ustawa z dnia 6 maja 1987 r. o konsultacjach społecznych i referendum. (1987). *Dziennik Ustaw*, 1987 nr 14, poz. 83; Referendum w Polsce. Blaski i cienie demokracji bezpośredniej. (n.d.). *Ideologia.pl*, <https://ideologia.pl/referendum-w-polsce/> (30.07.2025)

⁴² Szerzej zob.: *Prawo a partycypacja*. (n.d.). Partycypacja Obywatelska, <https://partycypacjaobywatelska.pl/strefa-wiedzy/prawo-a-partycypacja/> (07.08.2025)

⁴³ Szerzej zob.: Jastrzębski, M. (2009). Społeczeństwo obywatelskie a prawa człowieka. W *Prawa człowieka: wybrane zagadnienia i problemy* (red. L. Koba & W. Waławczyk, s. 46–55). Warszawa; Różycka, M. (2013). Społeczeństwo obywatelskie a media. *Naukowy Przegląd Dziennikarski*, 3(7), 6–29; Prawa człowieka. (n.d.). *Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej*, <https://www.gov.pl/web/rodzina/prawa-czlowieka/> (08.08.2025); Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: Rozdział II – Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela. (n.d.). *Prezydent Polskiej, Rzeczypospolitej*, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/andrzej-duda/prawo/konstytucja-rp/ii-wolnosci-prawa-i-obowiazki-czlowieka-i-obywatela> (27.07.2025) itd.

Aktywność obywatelska - przewodnik

To właśnie oni podejmują ważne tematy, których politycy czasem unikają:

- prawa człowieka,
- ochrona środowiska,
- prawa mniejszości,
- walka z dyskryminacją czy korupcją itp.

Dzięki społeczeństwu obywatelskiemu obywatele mają możliwość wywierania realnego wpływu na politykę nie tylko przy urnie wyborczej, ale na co dzień – poprzez:

- protesty,
- petycje,
- obywatelskie projekty ustaw,
- udział w debacie publicznej itd.

W wielu krajach organizacje pozarządowe pełnią też funkcję kontrolną, patrząc politykom na ręce, analizując budżety, monitorując proces stanowienia prawa. Wyjaśnię, że organizacja pozarządowa (ang. *non-governmental*

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

organization, NGO) to podmiot niebędący częścią administracji publicznej ani sektora komercyjnego, utworzony dobrowolnie przez osoby prywatne w celu realizacji określonych celów społecznych, edukacyjnych, kulturalnych, ekologicznych, charytatywnych, obywatelskich i innych działań służących dobru wspólnemu.

Obok społeczeństwa obywatelskiego kluczową rolę odgrywają media, nazywane czasem „czwartą władzą”⁴⁴. Niezależne dziennikarstwo jest fundamentem przejrzystości władzy i świadomego udziału obywateli w demokracji⁴⁵. Wolne media informują, demaskują nieprawidłowości, ujawniają afery i korupcję. Gdy władza próbuje ograniczać media, w praktyce ogranicza prawo obywateli do wiedzy i do świadomego podejmowania decyzji⁴⁶.

Wolność mediów⁴⁷ to jednak nie tylko prawo do publikowania krytycznych artykułów. To także dostęp obywatela do wiarygodnych informacji, pluralizm źródeł, różnorodność opinii i swoboda debaty. W erze internetu i mediów społecznościowych nowe wyzwania to fake newsy, manipulacje informacyjne i polaryzacja opinii publicznej. Demokracja musi umieć chronić wolność słowa, a jednocześnie przeciwdziałać dezinformacji, która potrafi niszczyć zaufanie społeczne⁴⁸.

⁴⁴ Szerzej zob.: Paczkowski, A. (1973). *Czwarta władza: Prasa dawniej i dziś*. Warszawa: Wiedza Powszechna; Malinowski, M. (2005). Siła „czwartej” władzy – mit czy rzeczywistość? *Państwo i Społeczeństwo*, 5(2), 173–181; Iwanek, J. (2005). Czwarta władza w demokracji współczesnej. *Państwo i Społeczeństwo*, 5(2), 11–20. <https://core.ac.uk/download/pdf/227340612.pdf> (dostęp: 01.09.2025); Centrum Edukacji Obywatelskiej. (b.d.). Środki masowego przekazu – czwarta władza? W: *KOSS dla podstawówek* (s. 183–189). https://kwoie.ceo.org.pl/sites/kwoie.ceo.org.pl/files/koss_dla_podstawówek_-_przykładowy_rozdział_6.pdf (dostęp: 29.08.2025)

⁴⁵ Będkowska-Kopczyk, A., Matuszek, A., & Kopczyk, M. (Red.). (2024). *Dziennikarstwo obywatelskie: Podręcznik*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Bielsko-Bialskiego; Wiśnicki, M. (2024). *Dziennikarstwo na rozdrożu: Jak nie zgubić się w gąszczu informacyjnym XXI wieku*. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Oddział w Poznaniu itd.

⁴⁶ Por.: Jaskiernia, A. (2018). *Monitoring wolności mediów w Europie*. Uniwersytet Warszawski, Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii; Art. 54, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: Rozdział II – Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela. (n.d.). *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/2.htm> (23.07.2025) itd.

⁴⁷ Szerzej zob.: Polaczek-Bigaj, M. (2017). Wolność w mediach – jej gwarancje i ograniczenia w polskim systemie prawnym. *Zeszyty Prasoznawcze*, 60(1), 137–154; Lorenc, K. (2016). Wolność mediów a bezpieczeństwo państwa. *Krakowskie Studia Międzynarodowe*, 13(4), 139–155.

⁴⁸ Szerzej zob.: Freedom of the Press. (n.d.). *American Civil Liberties Union*, <https://www.aclu.org/issues/free-speech/freedom-press> (22.07.2025)

Nie można też zapominać, że państwo demokratyczne chroni jednostkę. Prawa człowieka są fundamentem każdego demokratycznego ustroju. Wolność słowa, prawo do prywatności, wolność wyznania, prawo do sądu i uczciwego procesu, ochrona przed torturami i dyskryminacją – te zasady zapisane są w konstytucjach, traktatach międzynarodowych i konwencjach praw człowieka. Gdy są zagrożone, demokracja staje przed największym testem.

Czas stawić czoło – przynajmniej spróbować, na wyjątkowo ważne wyzwania, kryzysy i ... przyszłość demokracji, która wcale nie jest taka pewna i świetlana, jak to próbują narysować niektórzy⁴⁹.

Wielu badaczy podkreśla, że demokracja jest systemem wymagającym – nigdy nie działa na „autopilocie”⁵⁰. Potrzebuje świadomych obywateli, ww. wolnych mediów, niezależnych instytucji i kultury politycznej opartej na kompromisie. Jednak we współczesnym świecie demokracje na całym globie stają przed nowymi wyzwaniami, które nie zawsze były znane twórcom konstytucji czy pierwszym myślicielom demokratycznym.

Jednym z największych zagrożeń jest polaryzacja społeczeństw⁵¹. W dobie szybkiego przepływu informacji, fake newsów i bańek informacyjnych ludzie coraz częściej zamykają się w grupach o podobnych poglądach. Debata publiczna staje się bardziej agresywna, zaufanie do instytucji spada, a kompromis polityczny – tak potrzebny w demokracji – bywa postrzegany jako oznaka słabości, a nie odpowiedzialności.

⁴⁹ Stavridis, J. (2018, July 12). *Democracy Isn't Perfect, But It Will Still Prevail*. *TIME*, <https://time.com/5336615/democracy-will-prevail/> time.com+1 (07.08.2025); Wolf, M. (2024, 2 kwietnia). *For all its faults, democracy is still better than autocracy*. *Financial Times*, <https://www.ft.com/content/9285ed6e-fb71-4b10-bf5c-b4f83a140675> (07.08.2025) itd.

⁵⁰ Por.: Musiałek, P. (2025, 20 stycznia). *Rozwój na autopilocie się skończył. Polskę czeka gospodarczy marazm*. Klub Jagielloński, <https://klubjagiellonski.pl/2025/01/20/rozwoj-na-autopilocie-sie-skonczylo-polske-czeka-gospodarczy-marazm/> (17.07.2025); Frankopan, P. (2022, 30 maja). *Zachód jedzie na autopilocie. To europejskie „game over”*. Wszystko Co Najważniejsze, <https://wszystkocojaznajwazniejsze.pl/prof-peter-frankopan-zachod-jedzie-na-autopilocie-to-europejskie-game-over/> (17.07.2025) itd.

⁵¹ Szerzej zob.: Ruszkowski, P., Przestalski, A., & Maranowski, P. (2020). *Polaryzacja światopoglądowa społeczeństwa polskiego a klasy i warstwy społeczne*. Collegium Civitas.

Kolejne wyzwanie to populizm⁵². W wielu krajach pojawiają się politycy, którzy obiecują proste rozwiązania złożonych problemów, często oskarżając „elity” o zdradę

⁵² Por.: Reykowski, J. (2023). Populizm jako choroba demokracji. *Nauka*, 3, 7–19; Hudskey, J. (2021). Populizm a praworządność: Między władzą ludu a „regułami gry”. *Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem*, 43(2), 281–293.

interesu zwykłego obywatela. Populizm potrafi skutecznie mobilizować wyborców, ale często uderza w fundamenty demokracji – niezależne sądy, wolne media czy prawa mniejszości.

Nie można też zapominać o roli technologii. Algorytmy mediów społecznościowych sprzyjają sensacji i skandalom, a nie rzetelnemu dialogowi⁵³. Dezinformacja stała się narzędziem w rękach nie tylko wewnętrznych demagogów, ale także obcych państw, które próbują wpływać na wybory czy nastroje społeczne w innych krajach.

Mimo tych zagrożeń demokracja wciąż ma w sobie siłę odradzania się, ale pod warunkiem reformowania. W wielu miejscach na świecie obywatele wychodzą na ulice, by bronić wolności słowa, niezależności sądów, uczciwych wyborów. Pojawiają się nowe formy partycypacji – budżety obywatelskie, panele obywatelskie, inicjatywy lokalne, które ożywiają demokrację od dołu.

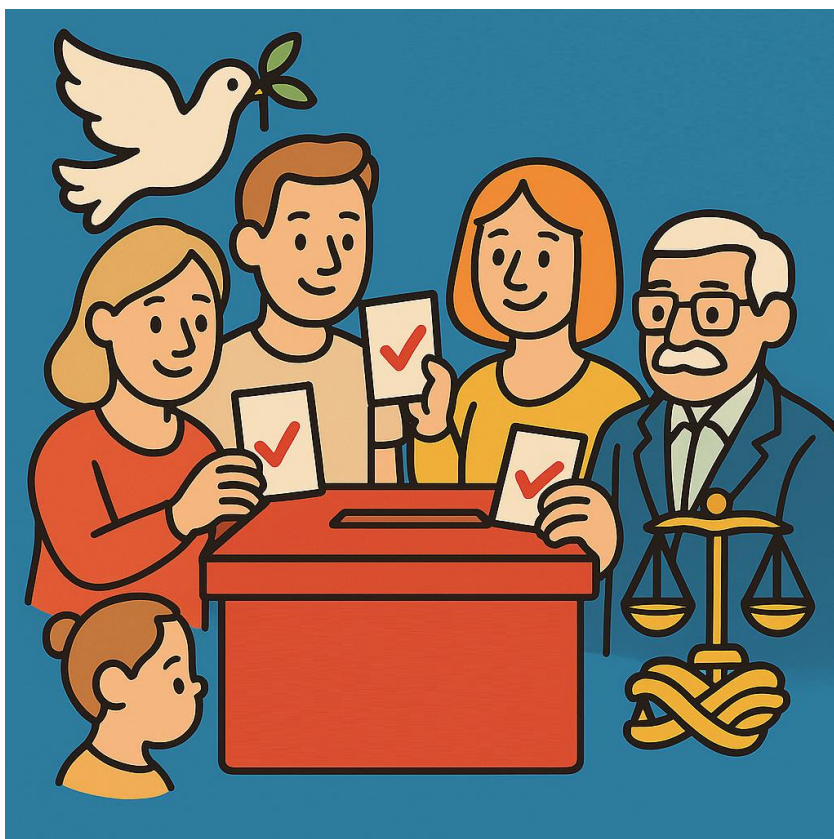
Warto pamiętać, raczej przypomnieć sobie, że demokracja nie jest stanem danym raz na zawsze, ale procesem. Każde pokolenie musi na nowo wypracowywać reguły współżycia, reagować na nowe zagrożenia i znajdować sposoby, by chronić wolności, które wydają się oczywiste – dopóki ktoś nie spróbuje ich odebrać. W przeciwnym razie czeka na nas stagnacja i upadek w szpony tyranii.

Mówią, że Winston Churchill powiedział, że demokracja może mieć wiele wad i niedoskonałości, ale w historii ludzkości nie wymyślono jeszcze lepszego systemu, który w sposób pokojowy i względnie sprawiedliwy pozwalałby decydować o tym, jak chcemy żyć razem. Mówią, też, że „Winston Churchill powiedział kiedyś żartobliwie, ale z dużą dozą słuszności, iż ‘demokracja jest najgorszą formą rządu, z wyjątkiem wszystkich znanych do

⁵³ Por.: Kołodziejczyk, M. (2024, 21 listopada). *Algorytmy sztucznej inteligencji w social media: Czy AI zna nas lepiej niż my sami?* MonikaKołodziejczyk.pl, <https://monikakołodziejczyk.pl/algorytmy-sztucznej-inteligencji-w-social-media-czy-ai-zna-nas-lepiej-niz-my-sami/> (21.07.2025); Feliks, J. (2023, 10 listopada). *Algorytmy mediów społecznościowych — jak działają i co musisz o nich wiedzieć?* Harbingers, <https://harbingers.io/blog/algorytmy-mediow-spolesnosciowych> (30.06.2025); Maternik, A. (2022, 29 października). *Viral, reklama i „trampolina”, czyli jak social media sprzyjają dezinformacji.* CyberDefence24, <https://cyberdefence24.pl/social-media/cybermagazyn-viral-reklama-i-trampolina-czyli-jak-social-media-sprzyjaja-dezinformacji/CyberDefen> (23.07.2025) itd.

tej pory ustrojów’. Czyli – nie będąc rozwiązaniem doskonałym – jest jednak najlepszym, jakim posługiwała się ludzkość w swej historii. Najpełniej olbrzymią wartość demokracji

rozpoznać może ten, komu przyszło żyć w systemie niedemokratycznym. Karl R. Popper pisał: ‘Ktokolwiek żyje w warunkach innej formy władzy, którą jest zawsze dyktatura niedająca się usunąć bez rozlewu krwi, ten będzie wiedział, że demokracja, choćby niedoskonała, stanowi coś, o co walczyć trzeba i za co, jak myślę, warto umierać’.⁵⁴

Czy teraz już wiemy jak działa państwo demokratyczne ?

⁵⁴ Bankowicz, M. (2006). *Demokracja: Zasady, procedury, instytucje* (seria Politika). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, <https://wuj.pl/ksiazka/demokracja> (07.08.2025)

10 pytań po rozdziale

1. Kto jest źródłem władzy w demokracji i jak obywatele ją sprawują?
2. Co oznacza zasada rządów prawa i dlaczego jest tak ważna w demokracji?
3. Jak Monteskiusz uzasadniał potrzebę trójpodziału władzy i jakie trzy władze wyróżnił?
4. Jakie zadania mają: władza ustawodawcza, wykonawcza i sądowa w demokracji?
5. Co oznacza zasada „checks and balances” i jakie mechanizmy ją zapewniają?
6. Dlaczego wolne i regularne wybory są konieczne w demokracji? Jaką rolę pełnią partie polityczne?
7. W jaki sposób społeczeństwo obywatelskie i wolne media kontrolują władzę i wpływają na opinię publiczną?
8. Jakie współczesne zagrożenia dla demokracji podaje autor (np. podziały, populizm, technologia)?
9. Jakie nowe sposoby udziału obywateli w życiu publicznym autor podaje jako przykład „ożywiania” demokracji od dołu?
10. Jakie przesłanie niosą słowa Winstona Churchilla i Karla Poppera o niedoskonałości, ale też wartości demokracji?

Twoje prawa i obowiązki obywatela

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

I znowu obowiązki ..., ale obywatela, no i jakieś prawa. Żeby jednak prawa i obowiązki obywatela stały się jasne, najpierw poszukajmy odpowiedzi na pytanie kim jest obywatel.

Każdy z nas, niezależnie od miejsca zamieszkania czy statusu społecznego, jest częścią wspólnoty, którą nazywamy państwem. Bycie obywatelem to znacznie więcej niż posiadanie dokumentu tożsamości czy meldunku. Obywatelstwo daje nam konkretne prawa i nakłada obowiązki — to dzięki nim możemy uczestniczyć w życiu publicznym, korzystać z ochrony prawa i współdecydować o kierunku rozwoju naszej wspólnoty.

Pojęcie obywatelstwa zmieniało się przez wieki. W starożytnej Grecji bycie obywatelem oznaczało prawo głosu na zgromadzeniu i obowiązek obrony miasta w razie wojny. Dziś, w nowoczesnych państwach demokratycznych, prawa i obowiązki są znacznie bardziej rozbudowane, ale zasada pozostaje ta sama: obywatel to ktoś, kto ma nie tylko przywileje, ale też odpowiedzialność za wspólne dobro.

Świadomość swoich praw i obowiązków to kluczowy element dobrze funkcjonującej demokracji⁵⁵. Bez niej łatwo stać się biernym widzem zamiast aktywnym uczestnikiem życia społecznego. Dlatego warto wiedzieć, jakie prawa Ci przysługują, a także czego państwo, i wspólnota, oczekują od Ciebie w zamian.

Ale zacznijmy od praw obywatelskie: co nam się należy?

Każdy obywatel demokratycznego państwa ma zestaw podstawowych praw⁵⁶, które są zapisane w konstytucji, ustawach i międzynarodowych konwencjach.

Pierwszą i najważniejszą kategorią są prawa polityczne⁵⁷. To dzięki nim możesz:

⁵⁵ Por.: Preambuła lub art. 82, Konstytucji RP; Koba, L. (2017). *Edukacja w zakresie praw człowieka*. W A. Chrzanowska, K. Dobrzeńcki, A. Skowrońska, & A. Świątkiewicz-Mośny (Red.), *Prawa człowieka. Edukacja i praktyka* (s. 123–134). Biuro Rzecznika Praw Dziecka; Fundacja Przeciwno Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada; Koba, L. (2020). *Prawa człowieka w polskiej transformacji systemowej*. Instytut Spraw Publicznych, Uniwersytet Jagielloński itd.

⁵⁶ Szerzej zob.: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. (n.d.). *Prawa człowieka*. Gov.pl, <https://www.gov.pl/web/rodzina/prawa-czlowieka> g (19.07.2025); Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. (n.d.). *II Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela*. In *Konstytucja RP*, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/andrzej-duda/prawo/konstytucja-rp/ii-wolnosci-prawa-i-obowiazki-czlowieka-i-obywatela> (19.07.2025); Unia Europejska. (b.d.). *Karta praw podstawowych Unii Europejskiej: Tytuł V – Prawa obywatelskie*. Pobrano 7 sierpnia 2025 z <https://fra.europa.eu/pl/eu-charter/title/title-v-citizens-rights> itd. (19.07.2025) itd.

⁵⁷ Por.: Bielecki, M. (2019). Wolności i prawa polityczne dziecka. *Studia Prawnoustrojowe*, 45, 7–26; Art. 57-63, Rzeczpospolita Polska. (1997). *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz. U. 1997 nr 78, poz. 483), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483> (27.07.2025)

Aktywność obywatelska - przewodnik

- wybierać swoich przedstawicieli w wyborach powszechnych,
- kandydować do organów władzy,
- brać udział w referendach,
- zgłaszać inicjatywy obywatelskie itd.

Prawo wyborcze można śmiało stwierdzić, jest filarem demokracji – bez niego obywatele tracą realny wpływ na kształt państwa.

Drugą grupą są prawa obywatelskie i wolności osobiste⁵⁸. To m.in.:

- prawo do wolności słowa i wyrażania poglądów,
- prawo do zgromadzeń,

⁵⁸ Art. 38-56, Rzeczpospolita Polska. (1997). *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz. U. 1997 nr 78, poz. 483), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483> (27.07.2025); Stowarzyszenie Na Rzecz Poradnictwa Obywatelskiego. (2022, 18 listopada). *Prawa i wolności obywatelskie*, <https://dogma.org.pl/prawa-i-wolnosci-obywatelskie-2/> (27.07.2025)

Aktywność obywatelska - przewodnik

- wolność stowarzyszania się i zrzeszania w organizacjach, partiach politycznych czy związkach zawodowych.

Obywatel ma prawo krytykować władzę, organizować protesty, wydawać gazety, zakładać stowarzyszenia – pod warunkiem, że nie narusza praw innych ludzi ani bezpieczeństwa publicznego.

Nie można pominąć praw socjalnych i ekonomicznych⁵⁹, takich jak prawo do:

- edukacji,
- opieki zdrowotnej,
- ochrony pracy oraz zabezpieczenia społecznego itd.

Choć nie wszędzie mają one identyczny zakres, to większość nowoczesnych państw zobowiązuje się do zapewnienia obywatelom minimum warunków do godnego życia – zwłaszcza osobom, które nie są w stanie same się utrzymać.

Każdy obywatel ma też prawo do:

- ochrony prywatności,
- poszanowania życia rodzinnego i domowego,
- równego traktowania,
- sądu itd.

Jeśli ktoś naruszy Twoje prawa, możesz szukać sprawiedliwości w niezależnym sądzie, a w razie potrzeby odwołać się do międzynarodowych trybunałów praw człowieka.

A obowiązki? Co do nas należy?

W nowoczesnym państwie prawa i obowiązki są ze sobą ściśle powiązane. Często mówi się, że prawa obywatela bez obowiązków są jak jednostronna umowa – z czasem prowadzi to do chaosu i egoizmu społecznego. Dlatego każdy obywatel, obok korzystania z przysługujących mu praw, ma także obowiązki wobec państwa i wspólnoty.

⁵⁹ Rada Europejska i Rada Unii Europejskiej. (b.d.). *Prawa socjalne w UE*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/social-rights-eu/> (07.08.2025); Art. 64-76, Rzeczpospolita Polska. (1997). *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz. U. 1997 nr 78, poz. 483), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483> (27.07.2025); Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. (b.d.). *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych*. Gov.pl. Pobrano z <https://www.gov.pl/web/rodzina/miedzynarodowy-pakt-praw-gospodarczych-spoecznych-i-kulturalnych> (07.08.2025) itd.

Aktywność obywatelska - przewodnik

Najbardziej oczywistym obowiązkiem jest przestrzeganie prawa⁶⁰. Obywatel musi znać i respektować przepisy (konstytucja, kodeks karny, lokalne regulacje). Zapamiętajmy, nieznajomość prawa w żadnym wypadku nie zwalnia z odpowiedzialności. Dzięki temu każdy członek społeczeństwa ma gwarancję, że nie będzie poszkodowany przez działania innych.

Drugim ważnym (choć czasem przykrym) obowiązkiem jest płacenie podatków⁶¹. To właśnie z podatków państwo finansuje:

- edukację,
- opiekę zdrowotną,
- infrastrukturę,
- obronność,
- system sprawiedliwości itd.

Warto zapamiętać, że uczciwe płacenie podatków jest wyrazem solidarności z innymi – bez nich państwo nie mogłoby działać ani gwarantować praw, które przysługują wszystkim.

Nie mniej istotny jest obowiązek obrony ojczyzny – ma wręcz wymiar kolosalny⁶². W wielu krajach, w tym w Polsce, konstytucja mówi wprost, że obrona kraju jest obowiązkiem każdego obywatela. W praktyce może to oznaczać obowiązek służby wojskowej (w niektórych państwach obowiązkowej), udział w obronie cywilnej czy gotowość do działania w sytuacjach kryzysowych.

Obowiązki obywatelskie to także troska o dobro wspólne⁶³:

⁶⁰ Por.: Art. 83., Rzeczpospolita Polska. (1997). *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz. U. 1997 nr 78, poz. 483), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483> (27.07.2025); Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. (b.d.). *Konstytucja RP: Rozdział II – Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela.* Oficjalna strona Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/andrzej-duda/prawo/konstytucja-rp/ii-wolnosci-prawa-i-obowiazki-czlowieka-i-obywatela> (11.06.2025).

⁶¹ Szerzej zob.: Poradnik Przedsiębiorcy. (b.d.). *Obowiązek podatkowy w PIT i VAT – kiedy powstaje?*. Poradnik Przedsiębiorcy. Pobrano z <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-obowiazek-podatkowy> (15.07.2025); Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. 2025, poz. 163, t.j.), art. 3, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/podatek-dochodowy-od-osob-fizycznych-16794311/art-3> (15.07.2025); Król, P. (2018). *Obowiązek podatkowy jako powinność moralna: W świetle katolickiej nauki społecznej*. Duszpasterstwo Przedsiębiorców i Pracodawców „Talent” itd.

⁶² Por.: Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (1967, Dz.U. nr 44, poz. 220), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19670440220> (21.07.2025); Nowak, D. (2019). Służba wojskowa jako element powszechnego obowiązku obrony ojczyzny. *Wiedza Obronna*, 268(3), 77–103 itd.

⁶³ Szerzej zob.: Więckiewicz, R. (2024). *Zasada dobra wspólnego jako podstawa społeczeństwa obywatelskiego w Polsce*. *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, 1(77), 83–94; *Roztropna troska o dobro wspólne. Polityka może być piękna, powinna być piękna, możliwe, żeby taka była*. Wrota Podlasia, https://www.wrotapodlasia.pl/pl/wiadomosci/kraj_swiat/roztropna

Aktywność obywatelska - przewodnik

- ochrona środowiska,
- poszanowanie mienia publicznego,
- dbanie o porządek oraz bezpieczeństwo itd.

Odpowiedzialny obywatel nie niszczy, nie zaśmieca, nie nadużywa wspólnych (czyli własnych) zasobów. Troska o przestrzeń publiczną to codzienny wyraz szacunku wobec innych członków wspólnoty.

Oprócz praw i obowiązków zapisanych w przepisach istnieje jeszcze coś, co często określa się mianem odpowiedzialności obywatelskiej⁶⁴. Nie jest ona nigdzie szczegółowo opisana, ale ma ogromne znaczenie dla jakości demokracji i życia publicznego. Odpowiedzialny obywatel nie ogranicza się tylko do płacenia podatków czy przestrzegania prawa. Angażuje się w sprawy swojej społeczności, interesuje się tym, co dzieje się w gminie, mieście, kraju, a czasem i na świecie.

[troska-o-dobro-wspolne-polityka-moze-byc-piekna-powinna-byc-piekna-mozliwe-zeby-taka-byla.html?format=pdf](https://ocwip.pl/o-aktywnosci-obywatelskiej-dlaczego-warto-o-niej-rozmawiac/) (22.07.2025) itd.

⁶⁴ Szerzej zob.: Szczepańska, M. (2018). Lokalna aktywność obywatelska – czynniki, pułapki, zróżnicowanie. O wzorach zaangażowania charakterystycznych dla wspólnot mieszkaniowych. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica*, 64, 105–119; Opolskie Centrum Wspierania Inicjatyw Pozarządowych (OCWIP). (29 października 2024). *O aktywności obywatelskiej – dlaczego warto o niej rozmawiać?* https://ocwip.pl/o-aktywnosci-obywatelskiej-dlaczego-warto-o-niej-rozmawiac (22.07.2025) itd.

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

Aktywność obywatelska - przewodnik

Aktywność obywatelska może mieć wiele form. Nie każdy musi zakładać fundację czy organizować marsze protestacyjne. Czasem wystarczy udział w zebraniach osiedlowych, pomoc sąsiadom, wsparcie dla lokalnych szkół czy udział w akcjach charytatywnych. Im więcej ludzi czuje, że ma wpływ na otoczenie, tym silniejsze jest społeczeństwo obywatelskie, a tym samym – cała demokracja.

Coraz większe znaczenie ma także kontrola władzy⁶⁵. Współczesny obywatel ma dostęp do informacji publicznej, może pytać urzędników, sprawdzać, jak wydawane są publiczne pieniądze, śledzić prace radnych czy parlamentarzystów. Dzięki temu rządzący wiedzą, że ktoś patrzy im na ręce, co zniechęca do nadużyć.

Ważnym przejawem odpowiedzialności obywatelskiej jest także uczestnictwo w wyborach. Choć głosowanie to prawo, a nie obowiązek, niska frekwencja osłabia mandat rządzących i może prowadzić do tego, że decyzje podejmowane są przez wąską grupę najbardziej zmobilizowanych wyborców. Dlatego świadomy obywatel nie pozostaje obojętny – interesuje się programami, zadaje pytania kandydatom i świadomie oddaje głos.

Gwoli ciekawości: głosowanie jest obowiązkowe w pięciu państwach członkowskich UE – Belgii, Bułgarii, Luksemburgu, na Cyprze i w Grecji (w Belgii głosowanie nie jest obowiązkowe dla wyborców w wieku 16 i 17 lat)⁶⁶. W każdej chwili, każdy może zapytać: po co nam to wszystko, jakie to wszystko ma znaczenie?

Przecież żyję sobie spokojnie i nie tylko ja jestem w tym kraju. Może ktoś inny zajmie się tym wszystkim. W gruncie rzeczy tak też można – obojętnie, spokojnie, bezrefleksyjnie ... Może to brzmi żartobliwie, ale ... W Boskiej Komедии Dantego Alighieri, miejsce w piekle dla obojętnych to Prędsoniek Piekła (*Antepurgatorio*). Znajduje się on bezpośrednio za bramą piekła i jest przeznaczony dla dusz, które za życia były obojętne na dobro i zło, nie angażowały się w nic, nie podejmowały

⁶⁵ Por.: Szydłowski, C. (2018). Kontrola działalności władzy publicznej. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Sociologica*, 64, 105–119; Górka, M. (2024). *Kontrola społeczna (obywatelska) nad administracją publiczną* (ss. 661–669). Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/141488/PDF/10_06_M_Gorka_Kontrola_spoleczna_obywatelska_nad_administracja_publiczna.pdf (09.07.2025) itd.

⁶⁶ European Youth Portal – European Union. (25 stycznia 2024). *EU Elections: different ways of voting across Europe*, https://youth.europa.eu/get-involved/democratic-participation/eu-elections-different-ways-of-voting-across-europe_en?utm_source=chatgpt.com (07.08.2025)

żadnych decyzji moralnych⁶⁷. Nasze opracowanie nie ma na celu moralizowania, ale... warto sięgnąć do klasyki.

⁶⁷ Alighieri, D. (tłum. J. Korsak). (n.d.). *Boska Komedja. Piekło*. Wolne Lektury, s. 26, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/boska-komedia-pieklo.html> (07.08.2025)

Aktywność obywatelska - przewodnik

Świadomość praw i obowiązków to fundament odpowiedzialnego życia we wspólnocie. Kiedy obywatele znają swoje prawa, łatwiej im bronić się przed nadużyciami władzy, walczyć o równość i sprawiedliwość, a także domagać się zmian, które służą wszystkim, nie tylko wybranym grupom. Z drugiej strony, obowiązki i odpowiedzialność przypominają, że wolność nie jest stanem absolutnym ani darmowym. Żeby móc cieszyć się prawami, trzeba być gotowym do wkładu we wspólne dobro — do przestrzegania zasad, płacenia podatków, dbania o porządek i bezpieczeństwo, a przede wszystkim do aktywnego udziału w demokracji.

Wielu ludzi sądzi, że pojedynczy głos czy małe działanie nie mają znaczenia. Mają, i to wielkie znaczenie! Historia pokazuje jednak, że zmiany zaczynają się od jednostek – od ludzi, którzy nie bali się mówić prawdy, głośno pytać, protestować, organizować pomoc innym. To dzięki nim system się rozwija, zmienia i uczy na własnych błędach.

Bycie obywatelem to przywilej, ale też zobowiązanie. To codzienna postawa, która pokazuje, że wspólne zasady mają sens tylko wtedy, gdy wszyscy czują się ich współautorami i strażnikami. Im więcej ludzi świadomie korzysta z praw i wypełnia obowiązki, tym silniejsze jest państwo, które potrafi służyć obywatelom i chronić ich wolność.

Jak to wszystko działa? Jak działa aktywność obywatelska?

Aby zobaczyć, jak prawa i obowiązki obywatela działają w praktyce, wystarczy spojrzeć na konkretne przykłady z życia społecznego. Weźmy pod lupę chociażby lokalną inicjatywę mieszkańców pewnego małego miasta, którzy zauważyli, że w ich okolicy brakuje bezpiecznych miejsc do rekreacji dla dzieci i młodzieży. Zamiast czekać, aż władze same podejmą decyzję (a na pewno podejmą?), zebrali się w grupę sąsiedzką, założyli stowarzyszenie i przygotowali obywatelski projekt budowy placu zabaw i boiska wielofunkcyjnego.

Pierwszym krokiem było zbadanie potrzeb. Mieszkańcy rozmawiali z rodzicami, nauczycielami i samymi dziećmi. Następnie opracowali kosztorys, wizualizację i zorganizowali konsultacje z władzami gminy. Dzięki budżetowi obywatelskiemu⁶⁸ udało się zebrać środki, a głosowanie pokazało, że pomysł ma poparcie lokalnej społeczności.

⁶⁸ Przypomnijmy, że *budżet obywatelski* to mechanizm partycypacyjny, w ramach którego mieszkańcy miasta mają prawo zgłaszać projekty zadań do realizacji z wydzielonej części budżetu, a następnie wybierać w trybie głosowania te projekty,

Aktywność obywatelska - przewodnik

W trakcie realizacji projektu mieszkańcy pilnowali, by wykonawca dotrzymywał terminów i nie oszczędzał na jakości. Spotykali się z radnymi, pisali artykuły do lokalnej prasy, organizowali festyny promujące wspólną ideę. Dla wielu z nich było to pierwsze doświadczenie tak aktywnego udziału w życiu publicznym i dowód, że prawo do współdecydowania i obowiązek dbania o wspólne dobro idą w parze.

Takie przykłady można mnożyć: obywatelskie patrole bezpieczeństwa, akcje sprzątania parków, straż sąsiedzka, inicjatywy wspierające seniorów czy uchodźców. Każdy z nich na swój sposób pokazuje, że prawa i obowiązki nie są martwym zapisem w konstytucji, ale realnym narzędziem zmiany otoczenia na lepsze. Dzięki temu nawet mała grupa ludzi może mieć wpływ na duże sprawy. Wystarczy wiedzieć, jak korzystać z przysługujących praw, znać swoje obowiązki i umieć współpracować z innymi. To właśnie jest sedno nowoczesnego obywatelstwa — odpowiedzialnego, świadomego i zaangażowanego.

które przeszły pozytywnie proces weryfikacji (szerzej zob.: Budżet obywatelski. (n.d.). W: *Co to jest budżet obywatelski*. Raciborski Budżet Obywatelski, <https://bo.raciborz.pl/o-budzecie/co-to-jest-budzet-obywatelski>, 07.08.2025)

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

10 pytań po rozdziale

1. Jak autor wyjaśnia, kim jest obywatel i czym różni się to od samego posiadania dowodu osobistego?
2. Jakie prawa i obowiązki miał obywatel w starożytnej Grecji, a jakie – według autora – ma dziś w państwach demokratycznych?
3. Jakie prawa polityczne przysługują obywatelowi w demokracji i dlaczego autor uważa prawo wyborcze za jej najważniejszy element?
4. Jakie przykłady praw obywatelskich i wolności osobistych podaje autor w tekście?
5. Na czym polegają prawa socjalne i ekonomiczne obywateli i dlaczego – według autora – są one ważne dla godnego życia?
6. Jakie podstawowe obowiązki obywatela wobec państwa i wspólnoty wymienia autor w tekście?
7. Co oznacza odpowiedzialność obywatelska i jak – zdaniem autora – może się przejawiać w codziennym życiu?
8. W jaki sposób udział w wyborach wzmacnia demokrację i dlaczego niska frekwencja jest, według autora, problemem?
9. Jak opisany w tekście przykład budowy placu zabaw i boiska pokazuje – według autora – praktyczne działanie praw i obowiązków obywatela?
10. Dlaczego autor podkreśla, że prawa i obowiązki obywatela to „realne narzędzie zmiany otoczenia na lepsze”, a nie tylko zapis w konstytucji?

Wybory i udział w decyzjach publicznych

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

Dlaczego wybory są sercem demokracji?

Wybory to jeden z najważniejszych mechanizmów, który odróżnia demokrację od autorytaryzmu. Dają obywatelom realny wpływ na to, kto i w jaki sposób będzie sprawował władzę w ich imieniu. Bez uczciwych, powszechnych, wolnych wyborów nie ma mowy o prawdziwej demokracji – są one punktem wyjścia do wszelkich zmian politycznych, społecznych i gospodarczych.

Historia pokazuje, że prawo do głosowania nigdy nie było dane raz na zawsze. W wielu krajach, jeszcze sto lat temu, wyborcze prawo nie obejmowało kobiet, osób ubogich czy mniejszości etnicznych. Np. jako ciekawostka, „[w] Szwajcarii kobiety uzyskały prawa wyborcze w 1971 roku, a w jednym z kantonów dopiero w 1990 roku.”⁶⁹

Dziś wydaje się oczywiste, że każdy dorosły obywatel ma prawo do udziału w głosowaniu, ale w rzeczywistości wciąż miliony ludzi na świecie są tego prawa pozbawione lub ograniczane przez represje, manipulacje i fałszerstwa wyborcze.

W nowoczesnych demokracjach wybory to jednak nie wszystko. Coraz częściej mówi się o tym, że udział obywateli w decyzjach publicznych nie może ograniczać się tylko do wrzucenia kartki do urny raz na kilka lat. Potrzebne są dodatkowe mechanizmy – referenda, konsultacje społeczne, budżety obywatelskie czy panele deliberacyjne⁷⁰ – które pozwalają ludziom współdecydować o sprawach, które bezpośrednio ich dotyczą.

Zatem, jak działają wybory i jakie mają znaczenie?

Wybory w państwie demokratycznym muszą spełniać co najmniej kilka kluczowych warunków, aby miały realny sens i były wiarygodne.

Po pierwsze, muszą być powszechne, co oznacza, że każdy dorosły obywatel, który nie jest pozbawiony praw publicznych, ma prawo głosu.

⁶⁹ Sebastian Przybył, Na co czekali? Spóźnione prawa kobiet w Szwajcarii (2023, 25 marca). *Tygodnik w Interia.pl*, <https://tygodnik.interia.pl/news-na-co-czekali-spoznione-prawa-kobiet-w-szwajcarii,nId,6675632> (01.08.2025)

⁷⁰ Panele deliberacyjne to forma partycypacji obywatelskiej, w której grupa (najczęściej) losowo wybranych obywateli pracuje wspólnie nad rozwiązaniem konkretnego problemu publicznego (szerzej zob.: Podgórska-Rykała, J. (2023, 19 października). *Innowacje deliberatywne jako zasilenie lokalnej demokracji: Przykłady paneli obywatelskich z Polski* (Opinia nr 19/2023). Centrum Ekspertyzy Lokalnej, Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej im. Jerzego Regulskiego. <https://frdl.org.pl/opinie-frdl/innowacje-deliberatywne-jako-zasilenie-lokalnej-demokracji-przyklady-paneli-obywatelskich-z-polski>, 04.09.2025)

Aktywność obywatelska - przewodnik

Po drugie: muszą być równe, co znaczy, że każdy głos ma taką samą wartość, niezależnie od majątku, wykształcenia czy poglądów.

Po trzecie: jest tajność głosowania – obywatele muszą mieć pewność, że nikt nie sprawdzi, na kogo zagłosowali. Gwarantuje to bezpieczeństwo i eliminuje strach przed presją czy zemstą polityczną.

Po czwarte: wolność wyborów – żadna partia, policja czy władza nie mogą zmuszać do głosowania na konkretnego kandydata ani kupować głosów.

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

Równie istotna jest regularność wyborów. Mandat władzy nie jest dany na zawsze – co kilka lat społeczeństwo decyduje, kto ma ją sprawować dalej. Dzięki temu politycy muszą liczyć się z oceną swoich działań. Wyborcy mają prawo nagradzać uczciwych i kompetentnych, a karać tych, którzy zawiedli.

System wyborczy, czyli sposób przeliczania głosów na mandaty, wpływa na to, jak wygląda parlament czy samorząd. W szczególności chodzi o system większościowy (kiedy wygrywa kandydat z największą liczbą głosów w okręgu) i system proporcjonalny (głosy rozdziela się między partie zgodnie z ich poparciem). Teraz warto dodać, że każdy z tych modeli ma swoje zalety i wady: jedne sprzyjają stabilności rządów, inne lepiej oddają pluralizm poglądów w społeczeństwie⁷¹.

Choć wybory parlamentarne czy samorządowe to najważniejszy moment, w którym obywatele wpływają na kształt władzy, demokracja daje też inne narzędzia współdecydowania. Jednym z najstarszych i najbardziej bezpośrednich jest referendum – powszechne głosowanie nad konkretnym pytaniem lub projektem. Może dotyczyć spraw lokalnych, jak budowa drogi czy nowa szkoła, albo kluczowych decyzji państwowych, takich jak członkostwo w organizacji międzynarodowej czy zmiany konstytucji. Referendum ma ogromną moc, bo oddaje najważniejszy głos bezpośrednio obywatelom, omijając parlament. Jednak jego siła zależy od jakości debaty i wiedzy społeczeństwa, aby decyzja była świadoma, potrzebna jest rzetelna kampania informacyjna, a nie tylko proste hasła i emocje. Po prostu nie chodzi o propagandę i pranie mózgów.

Innym narzędziem są konsultacje społeczne. To proces, w którym obywatele mogą wyrazić swoje zdanie na temat projektów ustaw, planów zagospodarowania przestrzennego czy inwestycji. Dobrze prowadzone konsultacje zwiększają akceptację społeczną dla decyzji i pomagają uniknąć kosztownych błędów. Niestety, zdarza się, że władze traktują je formalnie — dlatego tak ważne jest, by obywatele potrafili domagać się realnego wpływu.

Coraz popularniejszy staje się też ww. budżet obywatelski, czyli mechanizm, w którym mieszkańcy decydują, na co wydać część pieniędzy z budżetu gminy lub miasta. Projekty, jak już

⁷¹ Szerzej zob.: Haman, J. (2009). Klasyfikacja systemów wyborczych. Przykład z pogranicza nauk politycznych i matematyki. *Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne*, 21, 105–119; Banaszak, B. (2008). *Zalety i wady wyborczego systemu proporcjonalnego*, https://www.csw.umk.pl/mg/kom_01.pdf (29.07.2025); Haman, J. (2005). Większościowy system wyborczy: Oczekiwania, ograniczenia, rozwiązania alternatywne. *Decyzje*, 4, 5–28 itd.

opisaliśmy, zgłaszają sami obywatele, a potem głosują na nie. Zwyczajnie inicjatywy są realizowane przez władze samorządowe. To praktyczny sposób, by ludzie czuli, że ich głos naprawdę zmienia otoczenie.

Niestety, mimo że prawo głosu i możliwości współdecydowania są powszechnie zagwarantowane, wiele osób nie korzysta z nich w pełni. Czasami przyczyną jest brak zaufania do polityków, poczucie, że „nic się nie zmienia”, a czasem zwyczajna niewiedza o tym, jak skorzystać z dostępnych narzędzi. W niektórych społecznościach niska frekwencja wyborcza wynika także z braku informacji albo zniechęcenia spowodowanego złymi doświadczeniami z przeszłości. Albo ... Może to brzmi karykaturalnie, ale ... sołtys gminy Zębów (województwo opolskie) wskazywał przyczyny chyba najniższej w kraju frekwencji w I turze wyborów prezydenckich w maju 2025 r. Okazało się, że w dniu głosowania odbywało się przyjęcie komunijne w lokalnej restauracji – mieszkańcy uczestniczyli w rodzinnych uroczystościach, co ograniczyło ich dostępność. Dodatkowo deszczowa pogoda zniechęciła do wychodzenia z domów, co spotęgowało efekt opuszczonych ulic i lokali wyborczych⁷². I tyle, albo aż tyle...

Eksperti podkreślają, że jedną z największych przeszkód jest jednak brak edukacji obywatelskiej⁷³. Jeśli w szkole nie uczymy, jak działa państwo, jak czytać programy partii czy jak zadawać pytania kandydatom, młodzi ludzie nie wynoszą z domu i szkoły nawyku uczestnictwa w demokracji. Z wiekiem trudniej jest im się zaangażować – czują, że polityka ich nie dotyczy.

Innym problemem jest cynizm polityczny, czyli przekonanie, że politycy dbają tylko o siebie i nie słuchają zwykłych ludzi. Paradoksalnie, rezygnacja z głosu tylko wzmacnia tych, którzy liczą na bierność społeczeństwa. Im niższa frekwencja, tym łatwiej zdobyć władzę małym, dobrze zorganizowanym grupom interesu⁷⁴.

⁷² Najniższa frekwencja w Polsce. "Mieliliśmy komunię, ludzie świętowali w rodzinach", 20.05.2025, <https://kobieta.onet.pl/wiadomosci/najnizsza-frekwencja-w-polsce-soltys-wskazuje-na-przyczyny-jedna-zaskakuje/m64sxl> (20.07.2025)

⁷³ Szerzej zob.: Piejka, A. (2020). Edukacja obywatelska jako istotny obszar wychowania dla pokoju. *Studia z Teorii Wychowania*, 11(4[33]), 113–129; Bacia, E., Pazderski, F., & Żmijewska-Kwirę, S. (b.d.). *Edukacja obywatelska w Polsce: Analiza aktualnej sytuacji, zidentyfikowanych potrzeb oraz szans i barier rozwoju*. Centrum Edukacji Obywatelskiej, https://eul.ceo.org.pl/sites/eul.ceo.org.pl/files/edukacja_obywatelska_w_polsce.pdf (25.07.2025) itd.

⁷⁴ Szerzej zob.: Makowski, K. (2014). Grupy interesu w polskim systemie politycznym. *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, 6(22), 9–28.

Jak temu zaradzić? Kluczem jest – jednoznacznie – edukacja, dostęp do rzetelnych informacji i pozytywne przykłady. Lokalne sukcesy, jak udane budżety obywatelskie, skuteczne referenda czy oddolne inicjatywy, pokazują, że udział w decyzjach publicznych naprawdę ma sens. Rolą mediów i szkół jest wzmacnianie tej świadomości — bo demokracja potrzebuje ludzi, którzy chcą i potrafią z niej korzystać.

Może od razu podamy przykład jak udział obywateli zmienia miasto.

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.

Stowarzyszenie
ERWIN

Rzeczywiście warto pokazać, że udział w decyzjach publicznych nie jest teorią z podręcznika, ale codziennością, która potrafi realnie zmienić otoczenie. Dobrym przykładem są miasta, które konsekwentnie wprowadzają i rozwijają budżety obywatelskie. W wielu polskich miastach, takich jak Gdynia⁷⁵, Łódź⁷⁶, Racibórz⁷⁷, Kraków⁷⁸ czy Ostrowiec Świętokrzyski⁷⁹ itd. mieszkańcy co roku mają możliwość decydowania o milionach złotych przeznaczanych na inwestycje lokalne. Często projekty zgłaszane przez mieszkańców dotyczą remontów chodników, budowy ścieżek rowerowych, placów zabaw, terenów zielonych czy oświetlenia osiedli. Zdarza się, że to właśnie dzięki aktywności mieszkańców powstają siłownie plenerowe, miejsca spotkań czy lokalne festyny. W ten sposób wspólne pieniądze są wydawane tam, gdzie faktycznie są potrzebne, a nie według arbitralnych (często nawet całkowicie oderwanych od rzeczywistości) decyzji urzędników, ale zgodnie z głosem społeczności.

Tego typu procesy mają dodatkową wartość – wartość dodaną: mieszkańcy uczą się, jak wygląda procedura zgłaszania projektu, jak go promować, jak przekonywać sąsiadów do poparcia. Zyskują świadomość, że to właśnie od ich zaangażowania zależy to, czy pomysł doczeka się realizacji.

Budżet obywatelski staje się więc szkołą demokracji w praktyce.

Takie przykłady pokazują, że zaangażowanie nie musi wymagać wielkiej polityki ani ogromnych pieniędzy. Czasami wystarczy mały krok – spotkanie sąsiedzkie, podpisanie petycji, zgłoszenie pomysłu do budżetu, by poczuć, że mamy realny wpływ. Z biegiem lat, im więcej ludzi wierzy w skuteczność i praktyczność takich narzędzi, tym silniejsze stają się społeczności lokalne i tym zdrowsza jest demokracja.

Wróćmy jednak do wyborów.

⁷⁵ Np.: Pisera, K. (2024, 21 sierpnia). Oto ostateczna lista projektów BO2024! *Gdynia.pl*, <https://www.gdynia.pl/mieszkaniec/budzet-obywatelski-4,8924/oto-ostateczna-lista-projektow-bo2024,583761> (22.07.2025)

⁷⁶ Np.: Urząd Miasta Łodzi, Departament Organizacji Urzędu i Obsługi Mieszkańców, Biuro Aktywności Miejskiej. (b.d.). *XIII edycja Łódzkiego Budżetu Obywatelskiego: Złożone projekty – BO 2024–2025*. <https://budzetobywatelski.uml.lodz.pl/zlozone-projekty-2025> (22.07.2025)

⁷⁷ Np.: Budżet obywatelski Raciborza. Cztery projekty podzieliły się pulą 1,5 mln zł, 15 października 2021, <https://www.nasraciborz.pl/site/art/1-aktualnosci/0-/91883-budzet-obywatelski-raciborza-cztery-projekty-podzielily-sie-pula-1-5-mln-zl> (22.07.2025)

⁷⁸ np.: Lista projektów zgłoszonych w budżecie obywatelskim 2025, <https://budzet.krakow.pl/projekty2025> (20.06.2025)

⁷⁹ Np.: Kasińska, B. (2024, 17 września). Znamy zwycięskie projekty tegorocznej edycji BO. *Lokalna Telewizja*, <https://www.lokalnatelewizja.pl/artyku/27182,znamy-zwycieskie-projekty-tegorocznej-edycji-bo> (22.07.2025)

Wybory i udział w decyzjach publicznych to nie tylko prawo, to także współodpowiedzialność za kształt państwa, miasta czy najbliższej okolicy – tzw. małej ojczyzny. Każdy głos oddany w wyborach to sygnał dla polityków, że obywatele patrzą, oceniają i są gotowi rozliczać z obietnic. Każda podpisana petycja, głos w budżecie obywatelskim czy udział w konsultacjach to dowód, że społeczeństwo nie jest biernym widzem, lecz aktywnym uczestnikiem.

Niestety, w czasach, gdy dezinformacja, populizm⁸⁰ i polaryzacja⁸¹ zagrażają zaufaniu do instytucji, jeszcze ważniejsze staje się to, by obywatele wiedzieli, jak korzystać ze swoich narzędzi. W żadnym wypadku, nigdzie na świecie i pod żadnym pozorem, demokracja nie obroni się sama, bowiem potrzebuje ludzi świadomych, krytycznych, gotowych zadawać pytania i współpracować, nawet jeśli się różnią.

Co więcej, nie ma też jednego wzoru na dobrego obywatela. Każdy wybiera własną formę zaangażowania: jedni startują w wyborach, inni piszą do radnych, jeszcze inni organizują akcje lokalne. Ważne, by wiedzieć, że każda taka aktywność buduje społeczną tkankę, która wzmacnia państwo i chroni wolność.

A ... tylko dla różnorodności, prosimy zerknąć jaki jest przepis na wyjątkowo i nadzwyczaj „dobrego obywatela” w Korei Północnej. Niczego nie sugerujemy, tylko proponujemy porównywać demokrację z totalitaryzmem (albo absolutną autokracją). Oto tabela porównująca pojęcie „dobrego obywatela” w Korei Północnej i w państwach demokratycznych⁸²:

⁸⁰ Szerzej zob.: Kubik, J. (2023). *Populizm i demokracja: romans czy dysonans?* Fundacja im. Stefana Batorego. https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2023/02/Populizm.i.demokracja_romans.czy_.dysonans.pdf (22.06.2025)

⁸¹ Szerzej zob.: Wielgosz, Ł. Trzy ujęcia polaryzacji politycznej (s. 32-52). W *Populizm i demokracja: romans czy dysonans?* Fundacja im. St. Batorego, https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2023/02/Populizm.i.demokracja_romans.czy_.dysonans.pdf (08.07.2025); Górską, P. (2019). *Polaryzacja polityczna w Polsce. Jak bardzo jesteśmy podzieleni?* Centrum Badań nad Uprzedzeniami itd.

⁸² Na podstawie: Beauchamp, Z. (2018, June 18). Juche, the state ideology that makes North Koreans revere Kim Jong Un, explained. *Vox*. <https://www.vox.com/world/2018/6/18/17441296/north-korea-propaganda-ideology-juche> (14.07.2025); Demick, B. (2009, October 26). The good cook. *The New Yorker*. <https://www.newyorker.com/magazine/2009/11/02/the-good-cook> (14.07.2025); Lubański, Ł. (2015, July 5). Korea Północna: Śmieszne i groźne państwo Kim Dzong Una. *Rzeczpospolita*. <https://www.rp.pl/plus-minus/art4438231-korea-polnocna-smieszne-i-grozne-panstwo-kim-dzong-una> (14.07.2025); Tuszyńska, D. (2021a, April 14). Ideologia Dżucze – przepis na samodzielność według Korei Północnej. *Twoja Historia*. <https://twojahistoria.pl/2021/04/14/ideologia-dzucze-przepis-na-samodzielnosc-wedlug-korei-polnocnej> (14.07.2025); Tuszyńska, D. (2021b, April 27). Ideologia Dżucze – przepis na samodzielność według Korei Północnej. *Wirtualna Polska*. <https://turystyka.wp.pl/ideologia-dzucze-przepis-na-samodzielnosc-wedlug-korei-polnocnej-6633542402828992a> (14.07.2025); White, I. E. (2018, January 31). An ideal citizen: 'The Accusation: Forbidden Stories from Inside North Korea' by Bandi. *ZYZZYVA*.

Aktywność obywatelska - przewodnik

Kryterium	Korea Północna	Państwa demokratyczne
Podstawowa definicja	Osoba lojalna wobec przywódcy, Partii Pracy Korei i ideologii dżucze; pełne podporządkowanie interesowi państwa (rozumianemu jako wola przywódcy).	Osoba przestrzegająca prawa, dbająca o dobro wspólne, angażująca się w życie społeczne z poszanowaniem pluralizmu.
Wierność polityczna	Bezwzględna lojalność wobec Kim Dzong Una i jego rodziny; kult jednostki.	Możliwość popierania dowolnej partii lub polityka; wolność zmiany poglądów.
Ideologia	Obowiązkowe wyznawanie dżucze (samowystarczalność) i songun (armia na pierwszym miejscu).	Brak obowiązku wyznawania jednej ideologii; wolność światopoglądowa.
Udział w życiu publicznym	Przymusowe zebrania, sesje samokrytyki, prace społeczne narzucone przez państwo.	Dobrowolny udział w wyborach, stowarzyszeniach, wolontariacie.
Dostęp do informacji	Ścisła cenzura; zakaz dostępu do zagranicznych mediów; propaganda jako główne źródło informacji.	Wolny dostęp do informacji; pluralizm mediów i krytyka władzy.
Priorytety obywatela	Interes państwa (partii/przywódcy) ponad interes rodziny czy jednostki.	Interes publiczny rozumiany jako dobro wspólne, przy poszanowaniu praw jednostki.
Pozycja społeczna	Wyznaczana przez system songbun (pochodzenie społeczne i lojalność rodziny).	Brak formalnego podziału klasowego; równość wobec prawa.
Postawy nagradzane przez państwo	Donoszenie na osoby „nielojalne”, heroiczne poświęcenie dla przywódcy, praca w masowych kampaniach.	Aktywność obywatelska, przestrzeganie prawa, działalność charytatywna, uczciwość.

<https://www.zyzyva.org/2018/01/31/an-ideal-citizen-the-accusation-forbidden-stories-from-inside-north-korea-by-bandi> (14.07.2025); Yoon, D. (2025, January 27). Kim Jong Un is doing everything he can to keep North Korea's youth in line. *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/world/asia/kim-jong-un-is-doing-everything-he-can-to-keep-north-koreas-youth-in-line-0866a1de> (14.07.2025) itd.

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

Aktywność obywatelska - przewodnik

Po (bardzo bolesnej?) lekturze i analizie powyższej tabeli, warto na zawsze zapamiętać, że choć wybory odbywają się raz na kilka lat, demokracja trwa właśnie codziennie. Każda rozmowa o polityce, każdy świadomy wybór, każda obrona prawdy i faktów, to wyjątkowo ważne drobne cegiełki, z których składa się silne, odporne społeczeństwo. Im więcej ludzi je dokłada, tym trudniej zburzyć dom, który wspólnie budujemy.

10 pytań po rozdziale

1. Jak autor wyjaśnia, dlaczego wybory są sercem demokracji?
2. Jakie przykłady z historii ograniczania praw wyborczych podaje autor i co one mówią o rozwoju demokracji?
3. Jakie warunki – według autora – muszą spełniać wybory, aby były uczciwe i wiarygodne?
4. Jak autor opisuje różnice między systemem większościowym a proporcjonalnym i ich wpływ na demokrację?
5. Jakie znaczenie mają – zdaniem autora – takie narzędzia jak referendum, konsultacje społeczne czy budżet obywatelski?
6. Jakie przyczyny niskiej frekwencji wyborczej wymienia autor, także na przykładzie gminy Zębów w 2025 roku?
7. Dlaczego autor uważa edukację obywatelską za klucz do większego udziału w demokracji?
8. Jak przykłady budżetów obywatelskich pokazują – według autora – praktyczne działanie demokracji?
9. W jaki sposób autor wykorzystuje porównanie z Koreą Północną, aby pokazać różnice między państwem totalitarnym a demokratycznym?
10. Jakie przesłanie o codziennym charakterze demokracji formułuje autor w podsumowaniu tekstu?

Młodzi w społeczeństwie obywatelskim

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

Młodzi, ale nie tylko oni, w społeczeństwie obywatelskim mają kilka potężnych narzędzi na rzecz działalności obywatelskiej – NGO, wolontariat i ... zaangażowanie.

Trzeba podkreślić, że szczególnie młode pokolenia mają w demokracji szczególną rolę. To od ich energii, pomysłów i odwagi zależy, czy społeczeństwo będzie się zmieniać i reagować na m.in. ww. wyzwania. Dziś, w dobie szybkich oraz przeogromnych zmian technologicznych i społecznych, młodzi ludzie coraz częściej stają się głosem nowych tematów – począwszy od walki z kryzysem klimatycznym, przez obronę praw człowieka aż po akcje solidarnościowe.

Spółeczeństwo obywatelskie to właśnie ta przestrzeń, w której ludzie mogą działać razem – niezależnie od polityki partyjnej czy biznesu. Dla młodych jest to często pierwsze miejsce, gdzie uczą się pracy zespołowej, odpowiedzialności, planowania projektów czy współpracy z instytucjami. To także przestrzeń wolności, gdzie można działać w stowarzyszeniu, fundacji, grupie nieformalnej albo po prostu tworzyć własne inicjatywy.

Dzięki organizacjom pozarządowym i wolontariatowi młodzi zdobywają nie tylko doświadczenie, ale i wpływy. Uczą się, jak zmieniać świat wokół siebie – krok po kroku, od najbliższej okolicy po sprawy globalne. Często to właśnie oni wnoszą świeżą (a nawet niespodziewaną) energię tam, gdzie starsze pokolenia się zniechęciły lub zwyczajnie są zmęczeni.

Jak już zaznaczyliśmy, szczegółowe miejsce w różnorodnych formach aktywności obywatelskiej zajmują wcześniej wymienione NGO. Zatem, czym one są i jak działają?

Organizacje pozarządowe, znane pod już wyjaśnionym skrótem NGO, to fundament społeczeństwa obywatelskiego. O nich w USA jeszcze ponad 150 lat temu Alexis de Tocqueville pisał:

„Stowarzyszenie polega jedynie na fakcie publicznej akceptacji, jakiej pewna grupa ludzi udziela określonym ideom, oraz na tym, że podejmują się oni współdziałać w celu zapewnienia im rozkwitu. Prawo zakładania stowarzyszeń jest poniekąd tożsame z wolnością słowa, stowarzyszenie posiada jednak większą potęgę niż prasa. Pogląd, jaki reprezentuje stowarzyszenie, musi zostać sformułowany jaśniej i wyraźniej. W ten sposób zdobywa ono zwolenników. Zwolennicy łączą się, a ich zapał rośnie wraz z liczbą. [...] Drugim stopniem działalności stowarzyszenia jest organizowanie zgromadzeń. Aktywność oraz wpływy stowarzyszenia wzrastają, kiedy może ono stworzyć ośrodki działania w różnych ważnych rejonach kraju. [...] Z prawa zakładania stowarzyszeń wynikają wreszcie

i konsekwencje ściśle polityczne, i to jest trzeci stopień ich działalności. Zwolennicy tej samej idei mogą się [...] łączyć w komitety wyborcze oraz mianować kandydatów, którzy będą następnie reprezentować stowarzyszenie w zgromadzeniu centralnym. W gruncie rzeczy mamy tu do czynienia z systemem przedstawicielskim zastosowanym do stronnictw politycznych.”⁸³ Co więcej „[w] amerykańskich (*ale teraz nie tylko tam – autor*) stowarzyszeniach jest więc miejsce dla indywidualnej niezależności. Tak jak i w społeczeństwie, wszyscy ludzie zmierzają jednocześnie ku wspólnemu celowi, ale nie muszą obierać tej samej drogi. Nie muszą rezygnować ze swej woli ani ze swego rozumu, lecz czynią z nich użytek dla dokonania wspólnego dzieła.”⁸⁴ A „[w] społeczeństwach demokratycznych właśnie stowarzyszenia winny zająć miejsce potężnych jednostek, które przestały istnieć wraz z nastaniem równości.”⁸⁵

Rzecz w tym, iż mimo zmian na świecie, istota stowarzyszeń, opisana wyżej, nie zmieniła się. Wciąż nie są one częścią administracji państwowej ani sektora prywatnego nastawionego na zysk – działają dla dobra wspólnego, często w obszarach, których nie obejmuje państwo ani rynek.

NGO mogą zajmować się praktycznie wszystkim: od pomocy humanitarnej, przez edukację, kulturę, ochronę środowiska, prawa człowieka, po wsparcie osób starszych czy wykluczonych społecznie. Niektóre są małymi grupami lokalnymi, inne działają na skalę międzynarodową, jak Amnesty International czy Greenpeace.

Dla młodych ludzi NGO to często pierwsze miejsce, gdzie można zobaczyć, jak działają projekty społeczne w praktyce. To tu uczą się pisania wniosków o dotacje, planowania kampanii, pracy w grupie, współpracy z samorządami i mediami. Często to właśnie NGO otwierają drzwi do pierwszych doświadczeń zawodowych – staży czy praktyk.

NGO to także miejsce, gdzie młodzi mają wpływ — mogą głosować na walnych zebraniach, wchodzić do zarządów, reprezentować organizację na zewnątrz. Dzięki temu czują, że ich zdanie ma znaczenie, a ich praca nie ginie w urzędniczym biurku.

⁸³ Tocqueville, A. de. (1976). *O demokracji w Ameryce*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 141-142

⁸⁴ Tocqueville, A. de. (1976). *O demokracji w ...*, s. 147

⁸⁵ Tocqueville, A. de. (1976). *O demokracji w ...*, s. 337

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

Aktywność obywatelska - przewodnik

Nie sposób mówić o NGO, nie mówiąc o wolontariacie. Wolontariat to jedna z najpopularniejszych form zaangażowania młodych (i seniorów też) w sprawy społeczne. Polega na dobrowolnym, bezpłatnym wykonywaniu pracy na rzecz innych: ludzi, zwierząt, środowiska czy lokalnej społeczności itd. Dla wielu młodych to pierwszy krok do zrozumienia, jak wiele można zmienić, poświęcając odrobinę swojego czasu.

Formy wolontariatu są bardzo różne. Można pomagać dzieciom w nauce, organizować wydarzenia kulturalne, wspierać schroniska dla zwierząt, sprzątać lasy, opiekować się osobami starszymi, a nawet pracować w międzynarodowych misjach humanitarnych itp. Często młodzi zaczynają od małych akcji w szkole czy w sąsiedztwie, by później angażować się w większe kampanie i projekty.

Co daje wolontariat? Przede wszystkim praktyczne umiejętności: organizację pracy, współpracę, komunikację, rozwiązywanie problemów. To także szansa na poznanie ludzi o podobnych wartościach, nawiązanie przyjaźni i znalezienie mentora. Nie bez znaczenia jest też to, że pracodawcy coraz częściej doceniają doświadczenie wolontariackie, bowiem poka-

zuje ono, że młody człowiek potrafi brać odpowiedzialność.

W wielu krajach wolontariat jest promowany przez szkoły i uczelnie, które zachęcają uczniów i studentów do udziału w akcjach społecznych, często przyznając za to dodatkowe punkty czy stypendia. To sygnał, że wolontariat nie jest „marnowaniem czasu”, ale inwestycją w rozwój osobisty i zawodowy.

Choć często mówi się, że młode pokolenie jest bierne, fakty pokazują coś innego. W ostatnich latach to właśnie młodzi stali się twarzą wielu globalnych i lokalnych ruchów społecznych. Oto kilka skromnych przykładów:

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

Aktywność obywatelska - przewodnik

Inicjatywa	Działania młodych	Cel główny
Zwolnieni z Teorii	Realizacja projektów społecznych przez uczniów	Edukacja i rozwój kompetencji
Youth Human Impact	Projekty edukacyjne i wolontariat	Wzmacnianie społeczeństwa obywatelskiego
Młodzi dla klimatu	Akcje lokalne w obronie środowiska	Świadomość klimatyczna

Można przytoczyć mnóstwo podobnych przykład i w Polsce i na świecie, gdy młodzi, jak już podkreśliliśmy, angażują się w akcje ratujące rzeki, lasy i parki narodowe, wspierają schroniska dla zwierząt, prowadzą zbiórki na rzecz potrzebujących. Powstają młodzieżowe rady gmin i miast, czyli oficjalne organy doradcze, które dają młodym głos w sprawach lokalnych. W szkołach i na uczelniach działają koła naukowe, grupy wolontariackie, samorządy uczniowskie oraz studenckie, które często organizują akcje charytatywne i społeczne.

Nie brakuje też młodych, którzy sami zakładają własne fundacje czy stowarzyszenia. Przykładem mogą być grupy pomagające uchodźcom, organizujące korepetycje dla dzieci z biedniejszych rodzin czy dbające o pamięć historyczną. Co więcej, dzięki mediom społecznościowym młodzi mogą dziś dotrzeć z pomysłem do tysięcy ludzi, znaleźć wsparcie finansowe i sojuszników w kraju i za granicą.

Szczególnie NGO, to dowód, że młodzież nie czeka biernie na zmiany, lecz sama staje się ich motorem. Każda taka inicjatywa jest ważna, bo buduje kompetencje, pewność siebie i poczucie wpływu. Dla społeczeństwa obywatelskiego to inwestycja w przyszłość – im wcześniej młodzi uczą się współdecydowania, tym silniejsza będzie demokracja jutra.

A jednak ... tutaj też są wyzwania i bariery, lub innymi słowy zjawiska, które mogą zniechęcać młodych

Mimo coraz większych możliwości wielu młodych ludzi wciąż nie angażuje się w działalność społeczną. Dlaczego tak się dzieje?

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

Aktywność obywatelska - przewodnik

Jednym z głównych powodów jest brak wiedzy o tym, jak zacząć. Młodzi często nie wiedzą, że obok nich działają fundacje, stowarzyszenia czy grupy wolontariackie, do których można dołączyć bez wielkich formalności.

Innym problemem jest brak czasu – szkoła, praca, studia i obowiązki rodzinne pochłaniają energię. Nie każdy ma siłę i odwagę, by po lekcjach lub zajęciach iść jeszcze na zebranie organizacji czy akcję sprzątania parku. Wiele młodych obawia się też, że wolontariat to strata czasu, za który nie dostaną wynagrodzenia – w świecie, w którym liczy się pieniądź, nie każdy rozumie wartość pracy społecznej⁸⁶.

⁸⁶ Szerzej zob.: Mariański, J. (2017). Praca ludzka jako wartość społeczna. *Homo et Societas*, (2/2017), 129–146; Kowalik, Z. (2024, 27 grudnia). Współczesne spojrzenie na wartość pracy: między pokoleniami i kulturami. *Instytut Badań Strukturalnych*, <https://ibs.org.pl/wspolczesne-spojrzenie-na-wartosc-pracy-miedzy-pokoleniami-i-kulturami/> (08.08.2025); Andrałojć, M. (2023). Społeczna wartość pracy w świetle badań nad istotą i znaczeniem pracy zawodowej. *Zeszyty Naukowe Akademii Górnośląskiej*, (3), 5–14 itd.

Aktywność obywatelska - przewodnik

Nie pomaga też stereotyp, że młodzież jest „niedoświadczona” i nie ma nic do powiedzenia. Zdarza się, że starsze pokolenia patrzą na młodych z góry, nie dopuszczając ich do realnych decyzji w organizacjach czy samorządach. Taka postawa zniechęca i rodzi frustrację.

Kolejną barierą jest brak wsparcia systemowego. Szkoły i uczelnie często nie promują wolontariatu i zaangażowania społecznego. Tam, gdzie nie ma zachęt, czyli punktów, stypendiów itd., trudniej jest młodemu zacząć działać. To już bardzo konkretne i skrajnie istotne wyzwanie dla państwa i samorządów, by tworzyć realne warunki do aktywności.

Co zatem możemy zrobić? Jaka jest przyszłość młodego społeczeństwa obywatelskiego?

Aby młodzi chcieli działać, potrzebują wsparcia i poczucia sensu. Kluczowa jest przede wszystkim edukacja obywatelska w szkołach, i nie tylko na lekcjach przedmiotów jak np. wiedza o społeczeństwie, czy edukacja obywatelska, ale w praktyce: poprzez projekty, debaty, udział w wolontariacie. Szkoła powinna pokazywać, że każdy ma prawo pytać, proponować i działać, nawet jeśli nie ma jeszcze 18 lat.

Dużą rolę mają również samorządy i państwo. Tam, gdzie wprowadzane są realne, a nie na pokaz, programy wsparcia dla młodzieżowych rad, grup nieformalnych czy młodzieżowych budżetów partycypacyjnych, tam rośnie zaangażowanie. Gmina, która wspiera młodych grantami, udostępnia sale na spotkania i pomaga w promocji inicjatyw, inwestuje w aktywnych obywateli na lata⁸⁷.

Przyszłość społeczeństwa obywatelskiego zależy od tego, czy młodzi uwierzą, że mają realny wpływ. Dlatego warto wspierać ich w małych krokach – od szkolnego koła, przez wolontariat, aż po start w wyborach lokalnych. Każdy, kto dziś pomaga sprzątać las czy organizuje zbiórkę, jutro może być liderem społeczności albo twórcą fundacji zmieniającej świat.

Podsumowując, warto powiedzieć, że dziś świat zmienia się szybciej niż kiedykolwiek wcześniej. Klimat, migracje, nowe technologie, wyzwania społeczne ... To wszystko już jest

⁸⁷ Por.: Obywatelska aktywność młodych. (2021, 30 czerwca). *Miasta.pl*, https://www.miasta.pl/aktualnosci/obywatelska-aktywnosc-mlodych?utm_source=chatgpt.com (01.08.2025); Granty dla inicjatyw młodzieżowych, Elbląskie Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Pozarządowych, https://www.eswip.pl/aktualnosci/1120%2Cgranty-dla-inicjatyw-mlodziezowych?utm_source=chatgpt.com (22.07.2025); Młoda inicjatywa. Granty dla młodzieży, <https://mlodainicjatywa.pl/> (22.07.2025) itd.

Aktywność obywatelska - przewodnik

codziennością tych, którzy teraz mają kilkanaście czy dwadzieścia kilka lat. Dlatego tak ważne jest, by młodzi nie bali się działać i wiedzieli, że każdy, nawet najmniejszy gest, ma znaczenie.

Spółeczeństwo obywatelskie to nie urzędnicy ani politycy, ale zwykli ludzie, którzy chcą coś poprawić w swoim otoczeniu. Młodzi, którzy zaczynają od wolontariatu czy szkolnego koła, uczą się, że nie trzeba czekać na gotowe rozwiązania. Można tworzyć je samemu. Dziś organizują zbiórkę, jutro zakładają fundację, pojutrze siadają w radzie miasta i podejmują decyzje, które wpływają na tysiące osób itd.

To od starszych pokoleń też zależy, czy młodzi dostaną wsparcie, przestrzeń do działania i zaufanie. Nie wystarczy mówić o potrzebie aktywności. Trzeba dać realne narzędzia, budżet, prawo głosu i ... możliwość popełniania błędów bez karania ich brakiem zaufania. W ten sposób budujemy kapitał społeczny na dekady.

Zaangażowanie młodych w społeczeństwo obywatelskie to najlepszy dowód, że demokracja nie jest tylko teorią z podręcznika, ale praktyką – codzienną, trudną, a czasem i nudną, ale bardzo potrzebną. Jeśli chcemy silnego społeczeństwa obywatelskiego, musimy inwestować w tych, którzy będą je tworzyć jutro. To nie wydatek, ale najlepsza lokata, jaką możemy zostawić przyszłym pokoleniom.

10 pytań po rozdziale

1. Jak autor opisuje szczególną rolę młodych ludzi w społeczeństwie obywatelskim i demokracji?
2. Jaką funkcję i znaczenie mają organizacje pozarządowe (NGO) dla aktywności obywatelskiej młodych według autora?
3. Jak autor przedstawia poglądy Alexisa de Tocqueville'a na temat stowarzyszeń i ich roli w demokracji?
4. Jakie możliwości rozwoju i wpływu dają młodym ludziom NGO według autora?
5. Jak autor definiuje wolontariat i jakie przykłady podaje?
6. Jakie korzyści osobiste, społeczne i zawodowe daje wolontariat według autora?
7. Jakie bariery i trudności w angażowaniu się w działalność społeczną wskazuje autor?
8. Jakie działania – zdaniem autora – mogą podjąć szkoły, uczelnie, samorządy i państwo, by zwiększyć udział młodych w życiu obywatelskim?
9. Jak autor uzasadnia, że nawet małe inicjatywy młodych mogą prowadzić do dużych zmian w społeczności?
10. Jakie przesłanie o znaczeniu aktywności młodych dla przyszłości demokracji i społeczeństwa obywatelskiego podkreśla autor w podsumowaniu?

**Fake newsy,
propaganda i
krytyczne myślenie,
dezinformacja**

Od razu zadamy pytanie : „Dlaczego fake newsy i dezinformacja są groźne?”

I postaramy się również od razu odpowiedzieć: „Żyjemy w czasach, w których dostęp do informacji jest łatwiejszy niż kiedykolwiek wcześniej”.

Faktycznie, wystarczy kilka kliknięć w kilka sekund, by dowiedzieć się, co dzieje się w drugim końcu świata, sprawdzić fakty, porównać źródła. Paradoksalnie to, co miało być największą szansą dla wiedzy i demokracji, stało się też ogromnym – skrajnie niebezpiecznym, wyzwaniem. W potoku (raczej w zwariowanej rzece) newsów, memów, postów itd. w mediach społecznościowych coraz trudniej oddzielić prawdę od fałszu.

Warto też od razu zaznaczyć, że fake newsy, czyli fałszywe informacje podawane w formie wiadomości, nie są wynalazkiem XXI wieku. Propaganda, plotki, fałszywe wiadomości czy manipulacja faktami istniały od zarania dziejów ludzkości. Oto kilka historycznych fake newsów:

- W XIII wieku p.n.e. w Egipcie faraon Ramzes II ogłosił swoje wielkie „zwycięstwo” nad Hetytami w bitwie pod Kadesz (ok. 1274 p.n.e.), co uwiecznił w inskrypcjach i reliefach świątynnych. W rzeczywistości bitwa zakończyła się remisem i podpisaniem traktatu pokojowego. Archeologiczne źródła i hetyckie dokumenty potwierdzają, że Ramzes II świadomie zniekształcał fakty, by wzmocnić swój wizerunek niezwyciężonego władcy.

- W 31 roku p.n.e. w Rzymie, podczas wojny domowej, Oktawian (późniejszy cesarz August) prowadził kampanię oszczerstw przeciwko Markowi Antoniuszowi i Kleopatrze, przedstawiając ich jako zdrajców, którzy „sprzedali Rzym Egipcjowi”. Rozpowszechniał pamflety i monety z propagandowymi hasłami, zawierającymi jawnie fałszywe informacje, co stanowiło przykład wczesnej propagandy politycznej.

- W Anglii w 1475 roku w Norwich rozgłoszono plotkę, że miejscowi Żydzi porwali i zamordowali chrześcijańskiego chłopca w ramach rytuału religijnego. Historia, rozpowszechniana w broszurach i kazaniach, nie miała oparcia w dowodach, ale doprowadziła do tragicznych konsekwencji społecznych, w tym prześladowań Żydów.

- W 1835 roku w USA gazeta „The Sun” w Nowym Jorku opublikowała serię artykułów znanych jako „The Great Moon Hoax”, opisujących rzekome odkrycie życia na Księżycu przez

teleskop Johna Herschela. Historia była całkowicie zmyślona, ale znacząco zwiększyła nakład gazety, stając się pierwszym globalnie znanym przykładem masowego fake newsa w prasie itd.

Jednak to Internet i media społecznościowe dały fake newsom bezprecedensową skalę. Dziś jeden mem lub filmik może w ciągu kilku godzin dotrzeć do milionów ludzi, wzbudzić strach, nienawiść, a nawet bezpośrednio wpłynąć na wyniki wyborów.

Dezinformacja faktycznie jest jednym z najpoważniejszych zagrożeń dla demokracji. Osłabia zaufanie do mediów, nauki, polityki. Tworzy chaos, w którym obywatele nie wiedzą, komu wierzyć, więc przestają wierzyć komukolwiek. Dlatego coraz częściej mówi się, że kluczem do walki z fake newsami nie są tylko blokady w sieci czy cenzura, ale rozwijanie krytycznego myślenia, czyli umiejętności samodzielnego oceniania informacji.

Aby skutecznie bronić się przed dezinformacją, trzeba koniecznie zrozumieć, skąd biorą się fake newsy i dlaczego w ogóle powstają. Wbrew pozorom nie zawsze stoją za nimi potężne grupy interesu czy rządy obcych państw. Często zaczyna się niewinnie, np. od błędnie zinterpretowanego

cytatu, wyrwanej z kontekstu wypowiedzi, zdjęcia sprzed lat, które ktoś podcina pod aktualne wydarzenie.

Czasem fake newsy powstają, bo ktoś chce szybko zdobyć popularność w sieci. Kliknięcia i udostępnienia oznaczają ruch na stronie, a to przekłada się na pieniądze z reklam. Nie brakuje więc portali, które zarabiają na sensacji, szokujących nagłówkach i półprawdach.

Są jednak też bardziej niebezpieczne źródła – zorganizowane, i często bardzo dobrze finansowane przez nawet państwa, grupy, które celowo produkują fałszywe informacje, by wpływać na opinię publiczną. To element propagandy politycznej, wojny informacyjnej czy walki o wpływy międzynarodowe. Przykładem są farmy trolli, boty w mediach społecznościowych czy strony podszywające się pod rzetelne media.

Niestety dezinformacja nie zawsze jest wymyślona od zera. Często bazuje na półprawdach, autentycznych wydarzeniach, ale ... przedstawia je w sposób zmanipulowany. To właśnie dlatego tak łatwo uwierzyć w fake news, ponieważ wygląda wiarygodnie, bo ... zawiera ziarno prawdy.

A jak działa propaganda i jak funkcjonują mechanizmy manipulacji?

Propaganda jest starsza niż Internet — państwa, armie czy władcy używali jej od wieków, by sterować nastrojami społecznymi. Dziś narzędzia się zmieniły, ale mechanizmy pozostały zaskakująco podobne. Podstawą skutecznej propagandy jest proste, zrozumiałe przesłanie, które łatwo zapamiętać i powtórzyć. Często jest oparte na silnych emocjach: strachu, złości, poczuciu zagrożenia. Jednym z klasycznych trików jest powtarzanie kłamstwa tak długo, aż stanie się prawdą w oczach wielu ludzi. Psychologia nazywa to efektem wielokrotnego kontaktu, czyli im częściej coś słyszymy, tym bardziej wydaje się wiarygodne. Propaganda wykorzystuje też technikę „my kontra oni”, tworząc obraz wroga, który zagraża „nam” i jednoczy grupę przeciwko niemu. Często używa się zmanipulowanych obrazów i krótkich haseł. Obraz działa silniej niż długi tekst, bo trafia bezpośrednio do emocji. Dlatego fake newsy i propaganda są tak skuteczne w mediach społecznościowych – wystarczy grafika z hasłem, które rozbudza emocje i rozchodzi się błyskawicznie.

Innym mechanizmem jest powoływanie się na „autorytety” lub „tajne źródła”, których nikt nie może zweryfikować. Ludzie chcą wierzyć, że ktoś ma dostęp do zakulisowych, czyli tajnych, informacji, które „ujawniają prawdę”. W ten sposób rodzą się teorie spiskowe, które trudno obalić, bo

ich twórcy zawsze znajdą nowy „dowód”. Np., w mediach społecznościowych pojawił się wpis o rzekomym dekrete „Ukraińskiego Ministerstwa Kopulacji i Płodności”, nakazującym Ukraińcom mieszkającym za granicą zapładnianie Polek, a Ukrainkom – uwodzenie mężczyzn. Wskazano fikcyjnego ministra i powołano się na Onet oraz Stowarzyszenie Demagog. W rzeczywistości takie ministerstwo nie istnieje, a dekret jest wymysłem satyrycznego profilu na Facebooku. Ani Onet, ani Demagog nigdy nie publikowali takich treści. Do posta dołączono grafikę z artykułu o kryzysie demograficznym, bez związku z Ukrainą. Informacja to przykład żartu wykorzystanego jako narzędzie dezinformacji⁸⁸.

Dlaczego jednak ludzie wierzą w fake newsy?

Niektórzy uważają, że w erze internetu wystarczy „sprawdzić” każdą informację. Ale w praktyce nie jest to takie proste. Badania psychologiczne pokazują, że ludzie wierzą w fake newsy nie dlatego, że są leniwi, ale dlatego, że umysł ludzki lubi uproszczenia. Kiedy informacja potwierdza nasze wcześniejsze przekonania, automatycznie uznajemy ją za wiarygodną. To tzw. efekt potwierdzenia – nasz mózg selekcjonuje fakty w taki sposób, by pasowały do tego, co już myślimy o świecie. Fake newsy często trafiają w te uprzedzenia: obcy wróg, skorumpowani politycy, ukryte spiski. Im bardziej coś nas oburza lub wzbudza strach, tym chętniej to udostępniamy.

Drugim powodem jest nadmiar informacji. Żyjemy w ciągłym szumie ... bombardowani newsami, komentarzami, memami itd. Trudno w tym chaosie weryfikować każde zdanie. Łatwiej uwierzyć w prosty slogan niż przebrnąć przez raporty i analizy. Niejaki, może wiecie o kogo chodzi, Władimir Lenin powtarzał, że „[...] najważniejsze, rzecz jasna, to *propaganda* i *agitacja* we wszystkich warstwach narodu”⁸⁹ i doprowadził do wielkiej tyranii dziesięcioleciami.

We współczesnym świecie swoje robią też media społecznościowe. Algorytmy podsyłają nam treści, które pasują do naszych zainteresowań i przekonań. Zamyka to ludzi w bańkach informacyjnych,

⁸⁸ Szerzej zob.: *Ukraińcy mają „zapładniać Polki”? Sprawdzamy dekret fikcyjnego ministerstwa*, 06.08.2025, https://demagog.org.pl/fake_news/ukraincy-maja-zapladniac-polki-sprawdzamy-dekret-fikcyjnego-ministerstwa (08.08.2025)

⁸⁹ Ленин, В. И. (1963). *Полное собрание сочинений* (Изд. 5, Т. 6, с. 83). Москва: Государственное издательство политической литературы, с. 83.

czyli widzą tylko te informacje, które wzmacniają ich poglądy. W bańce nikt nie prostuje fake newsów, bo wszyscy myślą podobnie.

Kluczowe jest zatem krytyczne myślenie ... i jest to najlepsza broń przeciw dezinformacji.

Skoro fake newsy i propaganda są tak powszechne, jak się przed nimi bronić? Eksperci od lat podkreślają: najlepszą i najskuteczniejszą tarczą jest właśnie (bardzo) krytyczne myślenie. I, niestety, ograniczone zaufanie do jakiejkolwiek informacji. Mówią, że francuski filozof, René Descartes (czyli Kartezjusz) kiedyś powiedział: „De omnibus dubitandum” (*We wszystko należy wątpić*). Szczególnie

w naszych czasach to ... przykra, ale ... prawda. I to nie jest wrodzona cecha — to umiejętność, której można się nauczyć i którą warto ćwiczyć przez całe życie.

Krytyczne myślenie to umiejętność zadawania co najmniej kilku pytań:

- Kto jest autorem tej informacji?
- Czy ma w tym interes?

- Czy źródło jest wiarygodne?
- Czy to jest fakt czy opinia?
- Czy ktoś inny to potwierdza?

Jednak, to także gotowość, by przyznać, że nie wszystko wiemy i czasem trzeba zmienić zdanie, jeśli pojawią się nowe dowody.

Podstawą krytycznego myślenia jest umiejętność odróżniania faktów od opinii i emocji. Fake newsy bazują na emocjach – straszą, oburzają, szokują itp. Gdy coś wywołuje w nas silne uczucia, warto zatrzymać się na chwilę i zapytać: A jeśli to nieprawda? Pomagają też proste zasady: zawsze sprawdzaj kilka (oczywiście jak najwięcej!) źródeł, szukaj oficjalnych komunikatów, ucz się rozpoznawać strony satyryczne czy podejrzane portale. Warto też obserwować fact-checkerów. Są to organizacje i dziennikarze, którzy zawodowo tropią fałszywe informacje.

Oto kilka praktycznych wskazówek jak rozpoznać fake news?

Świadomość to jedno, ale na co dzień liczą się proste, praktyczne nawyki. Eksperti od weryfikacji informacji podpowiadają kilka pytań, które warto zadać, zanim klikniemy „udostępni”:

- Sprawdź źródło. Czy znasz stronę, która publikuje tę informację? Czy to poważny portal, gazeta, stacja telewizyjna? A może strona, która wygląda podejrzanie i ma sensacyjne nagłówki?
- Zajrzyj do daty. Fake newsy często odgrzewają stare wydarzenia i przedstawiają je jako aktualne. Zdjęcie sprzed lat z innego miejsca może wyglądać wiarygodnie, jeśli nikt nie sprawdzi, kiedy i gdzie je zrobiono.
- Zobacz, kto jest autorem. Czy autor się podpisuje? Czy to ktoś, kto faktycznie istnieje? Anonimowe teksty są trudne do zweryfikowania.
- Przeczytaj całość. Nagłówki bywają mylące. Fake newsy często bazują na tym, że ludzie nie czytają dalej niż tytuł. W artykule może kryć się sprostowanie lub wyjaśnienie.
- Porównaj z innymi źródłami. Jeśli ważna informacja jest prawdziwa, zwykle piszą o niej także inne media. Brak potwierdzenia powinien wzbudzić wątpliwości.
- Sprawdź zdjęcia. Warto używać wyszukiwarek obrazów, ponieważ wiele fałszywych newsów opiera się na zdjęciach z innych kontekstów.

Choć odpowiedzialność za walkę z fake newsami spoczywa na każdym z nas, kluczową rolę jednak mają też media i dziennikarze. To oni powinni być pierwszą linią obrony przed dezinformacją, sprawdzając fakty, konfrontując źródła, ujawniając manipulacje itd. Dobra redakcja dba o to, by każdy tekst był rzetelny, podpisany i oparty na wiarygodnych źródłach. Niestety, presja szybkich newsów, pogoń za kliknięciami i ograniczone budżety redakcji sprawiają, że nawet renomowane media czasem popełniają błędy. Dlatego dziś tak ważne są działy fact-checkingu, czyli zespoły dziennikarzy, którzy specjalizują się w sprawdzaniu plotek i fałszywych treści.

Organizacje fact-checkerskie, takie jak Demagog w Polsce czy PolitiFact w USA itd., monitorują wypowiedzi polityków, sprawdzają tzw. viralowe posty w sieci i prostują mity. Ich praca pokazuje, że kłamstwo może mieć krótkie nogi, ale tylko wtedy, gdy są ludzie, którzy patrzą władzy i opinii publicznej na ręce.

Ważną rolę mają też nauczyciele, wykładowcy i eksperci, którzy uczą młodych, jak odróżniać rzetelne źródła od manipulacji. To oni wychowują kolejne pokolenie, które nie da się tak łatwo oszukać.

Warto ostrzegać też przed farmami trolli. Farmy te to nic innego jak grupa ludzi, którzy masowo tworzą i rozprzestrzeniają treści w internecie – komentarze, posty, memy itd. Ich głównym zadaniem jest wywoływanie mocnych emocji, kłótni i chaosu w debacie publicznej – najlepiej na forach, w mediach społecznościowych. Działają pod fałszywymi tożsamościami, udając zwykłych użytkowników. Piszą setki komentarzy dziennie, podbijają popularność fałszywych informacji, atakują przeciwników i wspierają „swoich”.

Obok farm trolli są boty – programy, które automatycznie publikują i udostępniają treści. Bot nie dyskutuje, ponieważ jego zadaniem jest stworzyć (mylne) wrażenie, że jakaś teza jest popularna. Tysiące udostępnień, lajków czy komentarzy mogą wyglądać na spontaniczną reakcję społeczeństwa, a w rzeczywistości są jedynie wynikiem zaplanowanej i zaprogramowanej przez przeciwników ładu społecznego kampanii.

Dzięki farmom trolli i botom dezinformacja rozprzestrzenia się szybciej niż rzetelna informacja, bo fake newsy są atrakcyjne, szokujące, idealne do podania dalej.

Dla zwykłego internauty rozpoznanie trolla czy bota nie zawsze jest łatwe. A czasem jest wręcz niemożliwe. Warto jednak zwracać uwagę na konta bez zdjęć, z dziwnymi nazwami, tworzące

komentarze co kilka minut i powtarzające w kółko te same hasła. To sygnał, że nie mamy do czynienia z realnym użytkownikiem.

Jednak największe zniwo dezinformacja zbiera wtedy, gdy ludzie najbardziej potrzebują rzetelnych informacji, czyli w czasie wojen, konfliktów i kryzysów. W takich momentach emocje są skrajne: strach, gniew, niepewność. To idealne warunki dla propagandy i fake newsów w mediach społecznościowych, spreparowane filmy – wszystko po to, by osłabić morale przeciwnika i zyskać poparcie opinii publicznej.

Przykłady? Wojna na Ukrainie pokazała, jak Rosja i Ukraina walczą nie

Podczas wojny informacje stają się bronią. Każda ze stron chce pokazać swoją wersję wydarzeń, czasem nagina fakty, czasem je całkowicie wymyśla. Ataki cybernetyczne, fałszywe konta tylko na froncie, ale też w sieci. Setki fałszywych kont, filmiki rzekomo pokazujące działania wojenne, zmyślane doniesienia o stratach – to wszystko ma wpływ na reakcję innych państw i opinii publicznej.

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

Aktywność obywatelska - przewodnik

A działania w Strefie Gazy? Przeróżające, kontrowersyjne obrazy prezentowane nam przez Hamas i Izrael mrozą krew w żyłach.

Dlatego w czasie kryzysu tak ważne jest korzystanie z oficjalnych, potwierdzonych źródeł. To, co wygląda wiarygodnie w mediach społecznościowych, często jest bronią i to nie tylko w metaforycznym sensie.

Każdy fake news to nie tylko niewinna plotka. W skrajnych przypadkach może prowadzić do przemocy, pogromów, konfliktów zbrojnych. Dlatego walka z dezinformacją to nie fanaberia, to kwestia bezpieczeństwa społeczeństw.

Dezinformacja, propaganda i fake newsy w żadnym wypadku nie znikną same. Nie wystarczy kilka filtrów w mediach społecznościowych ani jedna lekcja w szkole. Każdy z nas, niezależnie od wieku czy zawodu, ma wpływ na to, czy fałszywe wiadomości będą rozprzestrzeniać się dalej.

Każde udostępnienie, każdy lajk (like), każdy komentarz pomaga fake newsom żyć dłużej. Dlatego tak ważne jest, by zanim klikniemy „udostępnij”, zadać sobie pytanie: Czy to prawda? Czy mam pewność? Czy nie pomagam w szerzeniu kłamstwa?

Krytyczne myślenie, świadomość i odwaga, by mówić „sprawdzę to”, to realne narzędzia, które ma każdy. Dobrze jest rozmawiać o tym z rodziną, przyjaciółmi. Wspierać media, które rzetelnie weryfikują fakty. Być czujnym, kiedy ktoś próbuje grać na naszych emocjach i dzielić ludzi na „my” i „oni”.

Dziś dezinformacja potrafi siać strach i chaos szybciej niż kiedykolwiek. Ale dobra wiadomość jest taka, że każdy może postawić jej mur, zaczynając od własnego ekranu, komentarza i rozmowy. Prawda zawsze potrzebuje obrony, ale nigdy się sama nie obroni. Do tego potrzebuje nas wszystkich.

10 pytań po rozdziale

1. Jak autor tłumaczy, czym są fake newsy i czym różnią się od dezinformacji?
2. Jakie przykłady fake newsów z historii podaje autor i co one pokazują?
3. Jak autor opisuje wpływ internetu i mediów społecznościowych na szybkie rozprzestrzenianie się fałszywych informacji?
4. Jakie powody tworzenia fake newsów wskazuje autor – od działań pojedynczych osób po zorganizowane akcje?
5. Jakie techniki propagandy i manipulacji opisuje autor, np. granie na emocjach czy powtarzanie treści wiele razy?
6. Jak autor wyjaśnia działanie farm trolli i botów oraz ich wpływ na życie publiczne?
7. Dlaczego, według autora, ludzie wierzą w fake newsy – np. przez efekt potwierdzenia czy nadmiar informacji?
8. Jakie zasady krytycznego myślenia podaje autor jako najlepszą obronę przed dezinformacją?
9. Jakie przykłady działań fact-checkerów i rzetelnych mediów przywołuje autor i dlaczego uważa je za ważne?
10. Jakie skutki dezinformacji w czasie wojen i kryzysów opisuje autor i jakie rady daje, by się przed nią bronić?

Demokracja na co dzień, czyli... podsumowanie

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

Już zaznaczyliśmy, że dla wielu ludzi demokracja kojarzy się głównie z wyborami – kartką do głosowania wrzuconą raz na kilka lat. Podkreśliliśmy też, że to bardzo ważny element, ale demokracja na co dzień to raczej coś znacznie więcej. To, jak już opisaliśmy, codzienna praktyka współdecydowania, wymiany poglądów, szacunku dla innego zdania i odpowiedzialności za wspólne dobro.

Wniosek jest prosty: demokracja żyje tam, gdzie ludzie się spotykają: w szkołach, na zebraniach osiedlowych, w pracy, organizacjach społecznych czy internecie. Codziennie podejmujemy małe decyzje, które mają wpływ na to, jak funkcjonuje nasza społeczność – od sąsiedzkich ustaleń po debatę publiczną w sieci. To, czy demokracja działa, zależy od postaw obywateli. Jeśli obojętnie (przypomnijcie sobie Dantego) przechodzimy obok nieprawidłowości, nie interesujemy się tym, jak są wydawane publiczne pieniądze, nie rozmawiamy z sąsiadami czy nie korzystamy z prawa do głosu, wtedy demokracja staje się martwą literą. Prawdziwa demokracja to współodpowiedzialność w działaniu.

Zaznaczmy jeszcze raz: demokrację najlepiej widać na co dzień tam, gdzie mieszkamy, dosłownie – w gminie, dzielnicy, małym miasteczku czy na osiedlu. To właśnie lokalna społeczność jest laboratorium demokracji: tu rozmawia się o tym, jak ma wyglądać ulica, co zrobić z pustym placem, gdzie postawić plac zabaw czy jak zadbać o bezpieczeństwo.

Co gorsza, często ludzie myślą, że o wszystkim decydują urzędnicy albo radni, nie mówiąc już o posłach i senatorach. Tymczasem, zapamiętajcie, w społeczeństwie obywatelskim dosłownie każdy mieszkaniec ma prawo zgłosić pomysł, zebrać podpisy, wziąć udział w zebraniu rady osiedla czy konsultacjach społecznych. Już opisaliśmy, że w wielu miastach działają budżety obywatelskie, w których to mieszkańcy wybierają, na co wydać część miejskich pieniędzy. I to wszystko dzięki wolności i demokracji.

Wyjątkowe miejsce w demokracji zajmuje Internet – nowe forum demokracji codziennej. Od końca XX wieku stał się wielką przestrzenią demokracji. To tu każdy może wyrazić opinię, skomentować decyzję władz, zorganizować protest albo zebrać podpisy pod

petycją. Sieć dała ludziom tak potężne narzędzia, o jakich kiedyś mogli tylko marzyć – nie potrzeba wielkich budżetów, by dotrzeć do tysięcy osób z ważnym tematem.

Ale Internet to także, jak już wiemy, groźne pułapki. Pozorna anonimowość sprzyja hejtowi, fake newsom i brutalnym kłótniom. Czasem trudno odróżnić rzetelną dyskusję od

manipulacji. Dlatego tak ważne jest, by korzystać z sieci odpowiedzialnie – sprawdzać źródła, szanować innych, nie powielać kłamstw.

A przy okazji, demokracja w sieci to nie tylko komentarze pod postami. To także akcje obywatelskie, np.: crowdfunding⁹⁰, petycje online czy też grupy sąsiedzkie. W ciągu kilku godzin można zorganizować wsparcie dla potrzebujących, pomóc komuś z sąsiedztwa albo sprzeciwić się niesprawiedliwości. Internet daje moc, ale wymaga mądrego i świadomego użytkowania.

Demokracja, już podkreśliliśmy, nie działa bez wartości, które ją podtrzymują. Na co dzień nie chodzi tylko o procedury i głosowania, ale o zwykły, ludzki szacunek i gotowość do rozmowy. Kultura dialogu zaczyna się od prostych gestów: słuchania, pozwolenia innym na wyrażenie swojego zdania, zgody na różnice itd. W praktyce oznacza to, że zamiast przekrzykiwać się i obrażać, próbujemy zrozumieć drugą stronę. Nie musimy się zgadzać, demokracja nie wymaga jakiegokolwiek jednomyślności (prawdziwej lub sztucznej). Wymaga natomiast tego, by nikogo nie wykluczać z rozmowy i nie zamykać drzwi przed tymi, którzy myślą inaczej. Jasne, że to trudne w czasach polaryzacji i konfliktów, ale jest jeszcze bardziej potrzebne. Bez zaufania i minimum szacunku demokracja zamienia się w pustą fasadę. Każdy z nas, rozmawiając w rodzinie, pracy czy internecie, dokłada cegiełkę do tego, jaka jest jakość debaty publicznej.

Przypominamy, demokracja na co dzień to nie koniecznie są wielkie sprawy – kampanie, wielkie protesty, polityka itd. Osiągnięciem społeczeństwa obywatelskiego jest też pójście po prostu na zebranie wspólnoty mieszkaniowej, podpisanie petycji, głosowanie w budżecie obywatelskim itd.

Mały krok to też zainteresowanie się, na co idą lokalne podatki, kto jest radnym w naszej dzielnicy, kiedy można zadać pytania na sesji rady. Czasem wystarczy jeden mail,

⁹⁰ *Crowdfunding* to sposób finansowania projektu lub inicjatywy poprzez dobrowolne wpłaty wielu osób, zwykle za pośrednictwem internetu.

Aktywność obywatelska - przewodnik

telefon czy komentarz, by pokazać, że ktoś patrzy władzy na ręce. Demokracja nie działa, jeśli ludzie nie wierzą, że ich głos coś znaczy. I nie działa, jeśli nikt nie daje przykładu – w pracy, w domu, w internecie.

Nie ma też demokracji bez współodpowiedzialności. A odpowiedzialność czasem zaczyna się od drobiazgów: zgłoszenia dziury w drodze, reakcji na przemoc, pomocy

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

Aktywność obywatelska - przewodnik

sąsiadowi... Tak, czasem potrzeba odwagi, by powiedzieć „nie” kłamstwu, sprzeciwić się niesprawiedliwości, stanąć w obronie kogoś, kto jest słabszy. Właśnie chodzi o to, że demokracja potrzebuje ludzi, którzy nie boją się działać, nawet jeśli to niewygodne. To właśnie dzięki takim ludziom powstają zmiany. To oni zakładają fundacje, stowarzyszenia, organizują zbiórki, piszą petycje, pilnują polityków.

10 pytań po rozdziale

1. Jak autor odróżnia myślenie o demokracji tylko przez wybory od jej codziennego działania?
2. Jak autor tłumaczy rolę lokalnych społeczności jako „szkół demokracji” i jakie podaje przykłady?
3. Dlaczego według autora ważny jest udział mieszkańców w budżetach obywatelskich i konsultacjach?
4. Jak autor opisuje Internet jako nowe miejsce demokracji, pokazując jego plusy i minusy?
5. Jakie przykłady działań w sieci podaje autor i jakie zasady odpowiedzialnego korzystania wskazuje?
6. Jak autor przedstawia kulturę dialogu jako podstawę demokracji i jakie zachowania ją wzmacniają?
7. Jakie codzienne działania obywatelskie wymienia autor jako ważne dla demokracji?
8. W jaki sposób autor podkreśla rolę kontroli obywateli nad władzą i jakie proste działania zaleca?
9. Jak autor wyjaśnia pojęcie współodpowiedzialności w demokracji i jakie postawy uznaje za najważniejsze?
10. Jak autor pokazuje, że nawet drobne działania obywateli mogą wpływać na demokrację i życie publiczne?

Quizy

Ogólna orientacja w wojnie medialnej

1. Co to jest „fake news”?

- ☐ Strategia mająca na celu zdyskredytowanie polityków budzących sprzeciw.
- ☐ Strategia dyskredytowania budzących sprzeciw dziennikarzy.
- ☐ Dezinformacja.

2. Czy ikona Putina płacze mirrą?

- ☐ Oczywiście!
- ☐ Nie, to photoshop.

3. Prawda czy kłamstwo?

W 1998 roku Donald Trump powiedział w wywiadzie dla magazynu *People*: „Gdybym zajął się polityką, pochodziłbym od republikanów. To najgłupsza grupa wyborców w kraju. Wierzą we wszystko, co pokazuje *Fox News*. Mógłbym skłamać, a oni by się na to nabrali. Jestem pewien, że miałbym bardzo wysoki rating”.

- ☐ Prawda.
- ☐ Kłamstwo.

4. Austriacki portal Wochenblick.at opublikował wiadomość z nagłówkiem: „Merkel liczy na przybycie 12 milionów migrantów”. Prawda czy kłamstwo?

- ☐ Tak, najprawdopodobniej prawda.
- ☐ Nie, mało prawdopodobne.

5. Belgia zakazała zimowych bitew na śnieżki.

- ☐ Tak, czytałem o tym.

- ☐ Nie, jak to w ogóle możliwe?!

6. Odkryto jedyne zdjęcie (dagerotyp) Juliusza Słowackiego za całe życie. Prawda czy photoshop?

- ☐ Tak, wygląda na to, że to prawda.
- ☐ Nie, to photoshop.

7. Prawda czy photoshop?

- ☐ Tak, to zdjęcie zostało zrobione podczas europejskiej trasy koncertowej Fridy Kahlo.
- ☐ Nie, to photoshop.

8. „Źródło w niemieckich służbach specjalnych informują, że istnieje podejrzenie, iż Nawalny zażył truciznę w samolocie”. Prawda czy dezinformacja?

- ☐ Tak, jest to całkiem możliwe.

☐ Nie, to najprawdopodobniej dezinformacja.

9. Natknąłeś się na ciekawą wersję wydarzeń w Internecie - nagranie eksplozji w mieście, kolumny sprzętu wojskowego na autostradzie czy też nagie zdjęcia znanego polityka. Co robisz?

☐ Przekażę znajomym.

☐ Poszukam, sprawdzę źródło i dostępność wiadomości w wysokiej jakości mediach.

☐ Poczytam, sprawdzę datę publikacji i przejrzę komentarze: może ktoś już wątpił w prawdziwość pochodzenia tej wiadomości?

Źródło: <https://dekabristen.org/citizen-plus/module5/test>

Ogólna orientacja w wojnie medialnej

ODPOWIEDZI

1. Co to jest „fake news”?

- ☐ **Dezinformacja.**

2. Czy ikona Putina płacze mirrą?

- ☐ **Nie, to photoshop.**

Zgadza się, to photoshop. Zdjęcie z ikoną Putina stało się powszechne w ukraińskiej opinii publicznej po rozpoczęciu wojny w Donbasie. W oryginale jest to zwykła ikona.

3. Prawda czy kłamstwo?

- ☐ **Kłamstwo.**

To fake. Trump nie udzielił wywiadu magazynowi People w 1998 roku i nie powiedział tego o Republikanach. Fake stał się wirusowym memem w 2015 roku podczas kampanii wyborczej w USA.

4. Austriacki portal Wochenblick.at opublikował wiadomość z nagłówkiem: „Merkel liczy na przybycie 12 milionów migrantów”. Prawda czy kłamstwo?

- ☐ **Nie, mało prawdopodobne.**

Tak, to kłamstwo. Niemiecki rząd nie ma takich planów, a Angela Merkel nigdy tego nie powiedziała. Na stronie regionalnej austriackiej gazety Wochenblick.at, która sympatyzuje z prawicową, populistyczną partią FPÖ, pojawił się artykuł z nieprawdziwymi informacjami, który już nie raz został przyłapany na rozpowszechnianiu dezinformacji.

5. Belgia zakazała zimowych bitew na śnieżki.

- ☐ **Tak, czytałem o tym.**

Prawidłowy! Tak z pozoru absurdałne prawo uchwalono w 2019 roku w Wingen, Lichterveld i kilku innych gminach we Flandrii. Lokalne władze porównały bitwy na śnieżki do rzucania kamieniami. Sprawcom grozi grzywna w wysokości 100 euro.

6. Odkryto jedyne zdjęcie (dagerotyp) Juliusza Słowackiego za całe życie. Prawda czy photoshop?

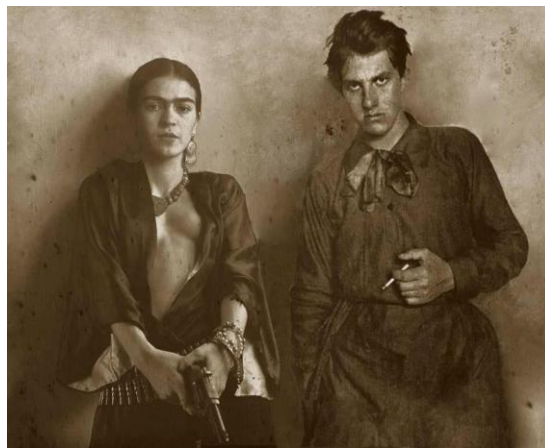

☐ **Nie, to photoshop.**

Rzeczywiście, jest to wynik pracy współczesnego ilustratora. Aleksander Siergiejewicz zmarł ranny w pojedynku w 1837 roku, na kilka lat przed pojawieniem się pierwszych stabilnych fotografii ludzi. Gogol miał więcej szczęścia. Zachował się portret grupowy artystów rosyjskich w Rzymie. Dagerotyp pochodzi z 1845 roku. Z okazji 50. rocznicy śmierci pisarza w 1902 roku wycięto ramę i na jej podstawie powstał indywidualny portret Gogola.

7. Prawda czy photoshop?

☐ **Nie, to photoshop.**

To kolaż stworzony na podstawie pracy Roberta Torenello z 1983 roku, a następnie zmodyfikowany przez Aleksandra Jikię na wystawę Manifestu Majakowskiego w Moskwie w 2012 roku (zdjęcie: http://www.djikia.com/alexander_djikia/Dvoe_Pair.html#1)

8. „Źródło w niemieckich służbach specjalnych informują, że istnieje podejrzenie, iż Nawalny zażył truciznę w samolocie”. Prawda czy dezinformacja?

☐ **Nie, to najprawdopodobniej dezinformacja.**

Nie, upychanie „wersji” to ulubiony sposób dezinformacji, a wywiad z Władysławem Rogimowem jest tego jaskrawym przykładem. Spójrzmy krytycznie na post. Wiadomość została po raz pierwszy opublikowana na portalu FAN, założonym przez bliskiego Putinowi oligarchę Jewgienija Prigożyna, który w szczególności jest właścicielem „fabryki trolli” w Olginie. Redaktorzy portalu piszą, że nie są pewni co do wiarygodności danych, ale mimo to je publikują: „Nie możemy w tej chwili zweryfikować wiarygodności podanych informacji, ale waga informacji nie pozwala na jej ukrycie”. Źródłem informacji jest kremlowski strateg polityczny, który rzekomo osobiście otrzymał dane od byłego członka tajnej służby Stasi NRD, który rzekomo ma dostęp do informacji niejawnych w niemieckich służbach specjalnych. Czy można ufać tym informacjom?

9. Natknąłeś się na ciekawą wersję wydarzeń w Internecie – nagranie eksplozji w mieście, kolumny sprzętu wojskowego na autostradzie czy też nagie zdjęcia znanego polityka. Co robisz?

☐ Poczytam, sprawdzę datę publikacji i przejrzę komentarze: może ktoś już wątpli w prawdziwość pochodzenia tej wiadomości?

Jaka jest różnica między *szumem informacyjnym* a *teorią spiskową*?

1. Co znaczy edukacja medialna?

- ☐ Umiejętność odbierania, analizowania i oceniania informacji z mediów.
- ☐ Jeden z przedmiotów obowiązkowych na wydziałach dziennikarstwa.
- ☐ Umiejętność pisanie wiadomości.
- ☐ Innowacyjna forma nauczania dzieci.

2. Teoria spiskowa to przekonanie, że...

- ☐ złowrogie siły potajemnie stoją za niektórymi wydarzeniami.
- ☐ niektóre wydarzenia miały miejsce w przeszłości.
- ☐ przesłania polityczne mające wpływ na ludzkość.
- ☐ Manipulacja, która odbywa się poprzez wiadomości.

3. *Gaslighting* odnosi się do

- ☐ związku między dwojgiem ludzi a masową dezinformacją.
- ☐ płonącego gazu.
- ☐ kryzysu energetyczny w regionie.
- ☐ zasobów energetyczne kraju.

4. Co oznacza termin „zakamuflować”?

- ☐ Niepewność.
- ☐ Ukrycie.
- ☐ Strategia wojskowa.
- ☐ Narzędzie multimedialne.

5. Myślenie krytyczne oznacza:

- ☐ Krytykę ludzi i wydarzeń.
- ☐ Umiejętność odróżniania prawdy od kłamstwa.
- ☐ Subtelna forma propagandy.
- ☐ Gadanie bzdury.

6. Pod pojęciem wojny hybrydowej należy rozumieć:

- ☐ zastosowanie najnowszych modeli czołgów, broni i bomb.
- ☐ potężne sztuczki o charakterze dezinformacyjnym.
- ☐ konflikt zbrojny.
- ☐ zamrożony konflikt polityczny.

7. „Szum informacyjny” oznacza:

- ☐ fałszywe wiadomości.
- ☐ wiadomości, które wpływają na nasze życie.
- ☐ drobne wiadomości, które przyćmiewają ważniejsze wydarzenia.
- ☐ dźwięk w tle słyszany podczas audycji informacyjnych.

8. Manipulowanie ciszą ma miejsce, gdy:

- ☐ rozmówcy używają komunikacji niewerbalnej.
- ☐ ważne wydarzenia dnia są celowo ignorowane.
- ☐ komunikacja odbywa się na odległość.
- ☐ wiadomości nie udostępniają możliwości do riposty.

9. Co to jest *deepfake*?

- ☐ fałszywe wiadomości aktywnie rozpowszechniane w sieciach społecznościowych.
- ☐ informacje anonimowe.
- ☐ tworzeni fałszywych zdjęć/wideo za pomocą sztucznej inteligencji
- ☐ fałszywe wiadomości w czasie kampanii wyborczej.

10. Propaganda ma miejsce, gdy

- ☐ media podają częściowo nieprawdziwe informacje, aby oszukać odbiorców.
- ☐ media popełniają błędy.
- ☐ systematyczne działania szerzą pewną doktrynę polityczną.
- ☐ media emitują przesłania polityków.

11. „Fake” z angielskiego tłumaczy się jako

- ☐ robić.
- ☐ **odpowiedzi** Informacja.
- ☐ Dezinformacja.

12. Co to jest „troll”?

- ☐ materiały dziennikarskie z wielu źródeł.
- ☐ kumpel z mediów społecznościowych.
- ☐ kłamstwo.
- ☐ prowokator, który wszczyna kłótnię w celu wywołania konfliktu idei, opinii itd.

13. Teoria *inokulacji* oznacza.

- ☐ teoria spiskowa.
- ☐ sposób wcześniejszego obalenia fałszywych informacji.
- ☐ umiejętność odróżniania prawdy od kłamstwa.
- ☐ zaawansowany typ propagandy.

14. *Infodemia* to.

- ☐ gwałtowne rozprzestrzenianie się spekulacji i półprawdy o czymś.
- ☐ sposób rozpoznawania fałszywych wiadomości w sieciach społecznościowych.
- ☐ fałszywe wiadomości aktywnie rozpowszechniane w sieciach społecznościowych.
- ☐ rodzaj pandemii

Źródło: <https://mediacritica.md/dezinformare-fals-propaganda-cum-faci-diferenta-intre-aceste-notiuni-in-era-dezinformarii/>

Jaka jest różnica między *szumem informacyjnym* a *teorią spiskową*?

ODPOWIEDZI

1. Co znaczy edukacja medialna?

- ☐ Umiejętność odbierania, analizowania i oceniania informacji z mediów.

2. Teoria spiskowa to przekonanie, że...

- ☐ złowrogie siły potajemnie stoją za niektórymi wydarzeniami.

3. *Gaslighting* odnosi się do

- ☐ związku między dwojgiem ludzi a masową dezinformacją.

4. Co oznacza termin „zakamuflować”?

- ☐ Strategia wojskowa.

5. Myślenie krytyczne oznacza:

- ☐ Umiejętność odróżniania prawdy od kłamstwa.

6. Pod pojęciem wojny hybrydowej należy rozumieć:

- ☐ potężne sztuczki o charakterze dezinformacyjnym.

7. „Szum informacyjny” oznacza:

- ☐ drobne wiadomości, które przyćmiewają ważniejsze wydarzenia.

8. Manipulowanie ciszą ma miejsce, gdy:

- ☐ ważne wydarzenia dnia są celowo ignorowane.

9. Co to jest *deepfake*?

- ☐ Tworzeni fałszywych zdjęć/wideo za pomocą sztucznej inteligencji

10. Propaganda ma miejsce, gdy

- ☐ systematyczne działania szerzą pewną doktrynę polityczną.

11. „Fake” z angielskiego tłumaczy się jako

- ☐ kłamstwo.

12. Co to jest „troll”?

- ☐ prowokator, który wszczyna kłótnię w celu wywołania konfliktu idei, opinii itd.

13. Teoria *inokulacji* oznacza.

- ☐ sposób wcześniejszego obalenia fałszywych informacji.

14. Infodemia to.

- ☐ gwałtowne rozprzestrzenianie się spekulacji i półprawdy o czymś.

Wzory dokumentów

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

WNIOSEK O PASZPORT

(str. 2)

10. Płeć: ☐ kobieta ☐ mężczyzna miejsce na fotografię 35 x 45 mm 11. Podpis osoby, który zostanie zamieszczony w paszporcie (składa osoba, która ukończyła 13 lat – podpis nie może dotyczyć ani przecinać ramki) 12. Wybór sposobu powiadomienia o odbiorze dokumentu: (podanie danych nie jest obowiązkowe) ☐ SMS: (prefiks) (numer telefonu) ☐ e-mail:	13. Oświadczenie, podpis osoby składającej wniosek Jeśli ktoś podaje nieprawdę lub zataja prawdę we wniosku, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. Oświadczam, że rozumiem odpowiedzialność karną za zatajenie prawdy lub podanie nieprawdy w tym wniosku. Potwierdzam własnoręcznym podpisem, że powyższe dane są prawdziwe. Podstawa prawna: art. 233 § 1 w związku z § 6 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (miejscowość, data) (podpis osoby składającej wniosek) 14. ZGODA RODZICÓW/OPIEKUNÓW na wydanie dokumentu osobie małoletniej Rodzic/Opiekun*: (*niewaliciele skreślić) (imię i nazwisko) (rodzaj dokumentu tożsamości, seria i numer) (data i podpis rodzica/opiekuna składany w obecności urzędnika) (data, podpis i pieczęć imienna przyjmującego zgodę) Rodzic/Opiekun*: (*niewaliciele skreślić) (imię i nazwisko) (rodzaj dokumentu tożsamości, seria i numer) (data i podpis rodzica/opiekuna składany w obecności urzędnika) (data, podpis i pieczęć imienna przyjmującego zgodę)	ADNOTACJE URZĘDOWE 15. Pobieranie odcisków palców (nie dotyczy paszportu tymczasowego) Zaznaczyć krzyżykiem palce, których odciski zostały pobrane w celu zamieszczenia w paszporcie L P lub wskazać przyczynę braku możliwości pobrania odcisków palców 16. Opłata paszportowa w wysokości wniesiona dnia 17. Uprawnienie do ulgi, powód obniżenia, podwyższenia lub podstawa do zwolnienia z opłaty paszportowej 18. Sposób potwierdzenia tożsamości i obywatelstwa ☐ DOKUMENT PASZPORTOWY ☐ DOWÓD OSOBISTY (seria i numer dokumentu) (data ważności, organ wydający) ☐ INNY
--	--	---

Dziennik Ustaw

4

Poz. 1313

* * *

WZÓR UMOWY WOLONTARIACKIEJ

nr

Zawarta w Ostrowcu Św. w dniu roku pomiędzy:

1. z siedzibą w, ul., NIP:, REGON:, KRS:, reprezentowaną przez, zwaną dalej „.....”,

a

2. Panem/Panią,

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

**Stowarzyszenie
ERWIN**

Urodzonym/Urodzoną,
Zamieszkałym/Zamieszkałą,
Posługującym/Posługującą się peselem nr:,
Zwanym/zwaną w dalszej części umowy „Wolontariuszem/ką”.

TREŚĆ UMOWY

„.....” oraz „Wolontariusz/ka” zwani dalej łącznie „Stronami”,
zawierają porozumienie o następującej treści:

§ 1

Przedmiotem niniejszego porozumienia jest określenie praw i obowiązków
Stron oraz zasad ich współpracy.

§ 2

1. W ramach niniejszego porozumienia Wolontariusz/ka, zobowiązuje się
wykonać na rzecz następujące prace:

- a)
- b)
- c)

2. Niniejsza umowa zawarta zostaje na czas określony. Wolontariusz/ka
wykona prace określone w ust. 1 w okresie od do
.....

3. Głównym miejscem wykonywania prac określonych w ust. 1 będzie
.....W

4. Wolontariusz/ka zobowiązuje się do zachowania w tajemnicy wszelkich informacji w zakresie wykonywanego porozumienia, a zwłaszcza informacji związanych z przetwarzaniem Danych Osobowych.

§ 3

1. Wolontariusz/ka będzie wykonywał/a prace określone w § 2 ust. 1 pod nadzorem Pracowników

§ 4

1. Strony zgodnie oświadczają, że niniejsza umowa obejmuje prace o charakterze wolontariackim, które mają charakter bezpłatny.

a) Z tytułu świadczenia na rzecz,
Wolontariuszowi/ce nie przysługuje wynagrodzenie.

2. jest zobowiązana do:

a) Zapewnienia Wolontariuszowi/ce bezpiecznych i higienicznych warunków pracy zgodnie z odpowiednimi przepisami.

b) Informowania wolontariusza o ewentualnym ryzyku dla zdrowia i bezpieczeństwa związanym z wykonywaniem świadczeń i zasadach ochrony przed zagrożeniami,

c) Zapewnienia wsparcia merytorycznego i technicznego, opieki i wszelkiej pomocy niezbędnej do realizacji prac określonych § 2 ust. 1.

d) Zapoznanie osoby zainteresowanej pracą wolontariusza ze strukturą organizacyjną, regulaminem

3. pokryje niezbędne, wcześniej uzgodnione między stronami wydatki poniesione przez wolontariusza, związane z kosztami podróży.

4. Zwrot kosztów nastąpi w ciągu 14 dni roboczych od złożenia przez Wolontariusza stosownego rozliczenia wraz z dowodami ich poniesienia.

§ 5

Wolontariusz/ka nie może powierzyć wykonanie zadania innej osobie w/w § 2 ust. 1, lecz w pełni odpowiada za wykonanie porozumienia.

§ 6

1. W sprawach nie uregulowanych niniejszą umową mają zastosowanie przepisy Kodeksu Cywilnego oraz Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

2. Wolontariusz/ka oświadcza, że został poinformowany przezo swoich prawach i obowiązkach wynikających z ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, niniejszego porozumienia oraz przepisów wewnętrznych

§ 7

1. Niniejsze porozumienie zawarte jest na czas realizacji jego przedmiotu.

2. Każda ze Stron może rozwiązać niniejsze porozumienie za 14 dniowym okresem wypowiedzenia.

3. Wszelkie zmiany i uzupełnienia niniejszego porozumienia powinny być dokonywane w formie pisemnej pod rygorem nieważności.

§ 8

Niniejsze porozumienie zostało sporządzone w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach, po jednym dla każdej ze Stron.

WOLONTARIUSZ/KA

.....

.....

* * *

PRZYKŁADOWY WZÓR PETYCJI

FORMULARZ PETYCJI

.....

miejsowość, data pisma

W zależności od składającego petycję:

Imię i nazwisko osoby/ Nazwa podmiotu wnoszącego petycję

Imię i nazwisko osoby/osób reprezentującej podmiot wnoszący petycję

Dane podmiotu trzeciego, w interesie którego składana jest petycja w przypadku gdy petycja składana jest w interesie podmiotu trzeciego

.....

Miejsce zamieszkania lub siedziby

.....

Adres do korespondencji

.....

Adres e-mail

Nazwa adresata petycji

Adres siedziby adresata petycji

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

PETYCJA

Na podstawie art. 2 ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o petycjach (Dz. U. z 2018 r. poz. 870) składam petycję dotyczącą:

.....
.....
.....

Oświadczam, że wyrażam/nie wyrażam⁹¹ zgody na ujawnienie na stronie internetowej podmiotu rozpatrującego petycję lub urzędu go obsługującego danych osobowych podmiotu wnoszącego petycję/podmiotu trzeciego, w którego interesie wnoszona jest petycja.

.....

Podpis podmiotu wnoszącego petycję lub podpis
osoby reprezentującej podmiot wnoszący petycję

Załączniki:

1.

* * *

**KLAUZULA INFORMACYJNA MINISTRA FINANSÓW
dotycząca przetwarzania danych osobowych w związku z wniesionymi skargami,
wnioskami i petycjami**

Zgodnie z art. 13 ust. 1 i 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia

⁹¹ Niepotrzebne skreślić

dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych)⁹², zwanego dalej „RODO” informujemy:

1. Administratorem Pani/Pana danych osobowych jest Minister Finansów, ul. Świętokrzyska 12, Warszawa 00-916.
2. Z Administratorem danych można się kontaktować pisemnie, kierując korespondencję na adres:
 - Ministerstwo Finansów, ul. Świętokrzyska 12, 00-916 Warszawa;
 - poczty elektronicznej: kancelaria@mf.gov.pl;
 - lub za pomocą elektronicznej skrzynki podawczej na platformie ePUAP: [/bx1qpt265q/SkrytkaESP](#).
3. Minister Finansów wyznaczył Inspektora Ochrony Danych, właściwego we wszystkich sprawach dotyczących przetwarzania danych osobowych oraz korzystania z praw związanych z przetwarzaniem danych. Z inspektorem można się kontaktować na adres:
 - Inspektor Ochrony Danych, Ministerstwo Finansów, ul. Świętokrzyska 12, 00-916 Warszawa;
 - poczty elektronicznej: iod@mf.gov.pl.
4. Pani/Pana dane osobowe są przetwarzane w celu wypełnienia obowiązku prawnego ciążącego na Administratorze (art. 6 ust. 1 lit. c RODO), związanego z rozpatrzeniem wniesionej przez Panią/Pana skargi, wniosku lub petycji, na podstawie:
 - ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2021 r. poz. 735),
 - ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o petycjach (Dz. U. z 2018 r. poz. 870),
 - rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 stycznia 2002 r. w sprawie organizacji przyjmowania i rozpatrywania skarg i wniosków (Dz. U. z 2002 r. poz. 46).Ponadto, Pani/Pana dane, w zakresie publikacji skargi, wniosku lub petycji na stronie internetowej, będą przetwarzane na podstawie zgody (art. 6 ust. 1 lit. a RODO).

⁹² (Dz. Urz. UE L 119 z 4.05.2016, str. 1, Dz. Urz. UE L 127 z 23.05.2018, str. 2 oraz Dz. Urz. UE L 74 z 4.03.2021, str. 35)

5. W związku z przetwarzaniem Pani/Pana danych osobowych w celu, o którym mowa w pkt 4, Pani/Pana dane osobowe:
- mogą być przekazywane do organów administracji publicznej lub innych podmiotów upoważnionych na podstawie przepisów prawa lub wykonujących zadania realizowane w interesie publicznym, lub w ramach sprawowania władzy publicznej;
 - nie będą przekazywane odbiorcom spoza Europejskiego Obszaru Gospodarczego, czyli do państw trzecich ani organizacjom międzynarodowym;
 - nie będą podlegały zautomatyzowanemu podejmowaniu decyzji, w tym profilowaniu.
6. Pani/Pana dane osobowe będą przechowywane przez okres niezbędny do realizacji celu określonego w pkt 4, a po tym czasie archiwizowane, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa. Dane przetwarzane na podstawie zgody będą przetwarzane do momentu jej wycofania.
7. Podanie przez Panią/Pana danych osobowych w zakresie niezbędnym do realizacji celu, o którym mowa w pkt 4, wynika z obowiązujących przepisów prawa. W przypadku braku podania danych skarga, wniosek lub petycja nie może być procedowana.
8. Przetwarzane dane osobowe obejmują w szczególności: imię i nazwisko, miejsce zamieszkania, adres do korespondencji, adres e-mail, podpis oraz inne dane podane przez osobę składającą skargę, wniosek lub petycję do Ministerstwa Finansów.
9. W związku z przetwarzaniem Pani/Pana danych osobowych przysługują Pani/Panu następujące uprawnienia:
- prawo dostępu do swoich danych osobowych,
 - prawo żądania sprostowania swoich danych osobowych,
 - prawo do usunięcia danych przetwarzanych na podstawie zgody,
 - wycofanie zgody na przetwarzanie w każdym momencie, z zastrzeżeniem że nie wpływa to na przetwarzanie, którego dokonano przed wycofaniem zgody,
 - prawo żądania ograniczenia przetwarzania danych osobowych.
10. Przysługuje Pani/Panu także prawo wniesienia skargi do organu nadzorczego, tj. Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych.

* * *

PRZYKŁADOWA KARTA DO GŁOSOWANIA DO RADY GMINY

Załącznik do uchwały Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 2014 r. (poz.....)
 Okręg wyborczy nr
 do wyboru Rady
 (nazwa rady i gminy)

Załącznik nr 1
 str. 1 z

KARTA DO GŁOSOWANIA
 w wyborach do Rady w dniu r.
 (nazwa rady i gminy)

LISTY KANDYDATÓW NA RADNYCH

01.	☐	zgłoszony/a przez (nazwisko i imię - imiona) (skrót nazwy komitetu wyborczego) - Lista nr
02.	☐	zgłoszony/a przez (nazwisko i imię - imiona) (skrót nazwy komitetu wyborczego) - Lista nr
03.	☐	zgłoszony/a przez (nazwisko i imię - imiona) (skrót nazwy komitetu wyborczego) - Lista nr
04.	☐	zgłoszony/a przez (nazwisko i imię - imiona) (skrót nazwy komitetu wyborczego) - Lista nr
05.	☐	zgłoszony/a przez (nazwisko i imię - imiona) (skrót nazwy komitetu wyborczego) - Lista nr
06.	☐	zgłoszony/a przez (nazwisko i imię - imiona) (skrót nazwy komitetu wyborczego) - Lista nr
07.	☐	zgłoszony/a przez (nazwisko i imię - imiona) (skrót nazwy komitetu wyborczego) - Lista nr
08.	☐	zgłoszony/a przez (nazwisko i imię - imiona) (skrót nazwy komitetu wyborczego) - Lista nr
09.	☐	zgłoszony/a przez (nazwisko i imię - imiona) (skrót nazwy komitetu wyborczego) - Lista nr
10.	☐	zgłoszony/a przez (nazwisko i imię - imiona) (skrót nazwy komitetu wyborczego) - Lista nr
11.	☐	zgłoszony/a przez (nazwisko i imię - imiona) (skrót nazwy komitetu wyborczego) - Lista nr
12.	☐	zgłoszony/a przez (nazwisko i imię - imiona) (skrót nazwy komitetu wyborczego) - Lista nr
13.	☐	zgłoszony/a przez (nazwisko i imię - imiona) (skrót nazwy komitetu wyborczego) - Lista nr
14.	☐	zgłoszony/a przez (nazwisko i imię - imiona) (skrót nazwy komitetu wyborczego) - Lista nr
15.	☐	zgłoszony/a przez (nazwisko i imię - imiona) (skrót nazwy komitetu wyborczego) - Lista nr

INFORMACJA
 Głosować można na jednego kandydata, stawiając znak "x" w kratce z lewej strony obok nazwiska kandydata, na którego wyborca głosuje.
 Postawienie znaku "x" w więcej niż 1 kratce lub niepostawienie znaku "x" w żadnej kratce powoduje nieważność głosu.

A - 52,5 mm E - 13 mm
 B - 6,5 mm J - 8 mm
 C - 6 mm G - 25 mm
 D - 177 mm H - 35 mm
☐ 6 mm na 6 mm - grubość linii 1 punkt

pieczęć obwodowej komisji wyborczej
 pieczęć terytorialnej komisji wyborczej

93

* * *

93 Źródło: https://pkw.gov.pl/uploaded_files/1461154802_35ce24667909cc371fe6d465776b8eb4.jpg
 03.09.2025

(dostęp:

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

PRZYKŁADOWA KARTA DO GŁOSOWANIA DO RADY POWIATU

Okręg wyborczy nr
do wyboru Rady Powiatu
(nazwa powiatu)

Załącznik nr 3
str. 1 z

KARTA DO GŁOSOWANIA
w wyborach do Rady Powiatu w dniu r.
(nazwa powiatu)

Lista nr
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

KANDYDACI NA RADNYCH

01.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
02.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
03.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
04.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
05.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
06.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
07.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
08.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
09.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
10.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
11.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
12.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
13.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
14.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
15.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
16.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
17.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
18.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
19.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
20.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)

INFORMACJA
Głosować można tylko na jedną listę, stawiając znak "x" w kratce z lewej strony obok nazwiska jednego z kandydatów z tej listy, przez co wskazuje się jego pierwszeństwo do otrzymania mandatu. Postawienie znaku "x" w kratce obok nazwisk kandydatów z różnych list lub niepostawienie znaku "x" w żadnej kratce powoduje nieważność głosu.

Legenda:
A - 49 mm E - 13 mm J - 8 mm B
C - 185 mm G - 25 mm
D - 4 mm H - 35 mm
I - 6 mm I - 8 mm

☐ 6 mm na 6 mm - grubość linii 1 punkt

pieczęć obwodowej komisji wyborczej pieczęć terytorialnej komisji wyborczej

* * *

⁹⁴ Źródło: https://pkw.gov.pl/uploaded_files/1461154802_d72a9b9c7e6749e6f454b0d032dd52cd.jpg
03.09.2025)

(dostęp:

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

PRZYKŁADOWA KARTA DO GŁOSOWANIA DO SEJMIKU WOJEWÓDZKIEGO

Okręg wyborczy nr
do wyboru Sejmiku Województwa
(nazwa województwa)

KARTA DO GŁOSOWANIA
w wyborach do Sejmiku Województwa w dniu r.
(nazwa województwa)

Lista nr
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

KANDYDACI NA RADNYCH

01. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)	21. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)
02. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)	22. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)
03. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)	23. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)
04. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)	24. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)
05. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)	25. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)
06. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)	26. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)
07. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)	27. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)
08. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)	28. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)
09. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)	29. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)
10. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)	30. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)
11. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)		
12. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)		
13. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)		
14. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)		
15. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)		
16. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)		
17. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)		
18. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)		
19. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)		
20. ☐	 (nazwisko i imię - imiona)		

INFORMACJA
Głosować można tylko na jedną listę, stawiając znak "x" w kratce z lewej strony obok nazwiska jednego z kandydatów z tej listy, przez co wskazuje się jego pierwszeństwo do otrzymania mandatu. Postawienie znaku "x" w kratce obok nazwisk kandydatów z różnych list lub niepostawienie znaku "x" w żadnej kratce powoduje nieważność głosu.

Legenda:
 A - 49 mm E - 13 mm I - 8 mm
 B - 185 mm F - 88 mm J - 8 mm
 C - 4 mm G - 25 mm
 D - 6 mm H - 35 mm
☐ 6 mm na 6 mm - grubość linii 1 punkt

pieczęć obwodowej komisji wyborczej pieczęć terytorialnej komisji wyborczej

* * *

⁹⁵ Źródło: https://pkw.gov.pl/uploaded_files/1461154802_5a3bd5a4264949bfl12b2c25dae64eb66.jpg
03.09.2025)

(dostęp:

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

PRZYKŁADOWA KARTA DO GŁOSOWANIA DO RADY DZIELNICY

Okręg wyborczy nr
do wyboru Rady Dzielnicy m. st. Warszawy
(nazwa dzielnicy)

KARTA DO GŁOSOWANIA
w wyborach do Rady Dzielnicy m. st. Warszawy w dniu r.
(nazwa dzielnicy)

Lista nr
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

KANDYDACI NA RADNYCH

01.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
02.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
03.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
04.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
05.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
06.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
07.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
08.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
09.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
10.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
11.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
12.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
13.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
14.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
15.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
16.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
17.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
18.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
19.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)
20.	☐	 (nazwisko i imię - imiona)

INFORMACJA
Głosować można tylko na jedną listę, stawiając znak "x" w kratce z lewej strony obok nazwiska jednego z kandydatów z tej listy, przez co wskazuje się jego pierwszeństwo do otrzymania mandatu. Postawienie znaku "x" w kratce obok nazwisk kandydatów z różnych list lub niepostawienie znaku "x" w żadnej kratce powoduje nieważność głosu.

pieczęć obwodowej komisji wyborczej **pieczęć terytorialnej komisji wyborczej**

A - 49 mm E - 13 mm J - 8 mm B
B - 185 mm G - 25 mm
C - 4 mm H - 35 mm
D - 6 mm I - 8 mm
☐ 6 mm na 6 mm - grubość linii 1 punkt

* * *

⁹⁶ Źródło: https://pkw.gov.pl/uploaded_files/1461154802_da4c1021d58198877910741c658e033d.jpg (03.09.2025)

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

PRZYKŁADOWA KARTA DO GŁOSOWANIA DO RADY DZIELNICY W WYBORACH NA WÓJTA, BURMISTRZA, PREZYDENTA MIASTA

Wybory
(nazwa organu wykonawczego i gminy/miasta)

KARTA DO GŁOSOWANIA

w wyborach w dniu r.
(nazwa organu wykonawczego i gminy/miasta)

Kandydaci na
(wójta, burmistrza, prezydenta miasta)

01. ☐
(nazwisko i imię - imiona)
zgłoszony/a przez
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

02. ☐
(nazwisko i imię - imiona)
zgłoszony/a przez
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

03. ☐
(nazwisko i imię - imiona)
zgłoszony/a przez
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

04. ☐
(nazwisko i imię - imiona)
zgłoszony/a przez
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

05. ☐
(nazwisko i imię - imiona)
zgłoszony/a przez
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

06. ☐
(nazwisko i imię - imiona)
zgłoszony/a przez
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

07. ☐
(nazwisko i imię - imiona)
zgłoszony/a przez
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

08. ☐
(nazwisko i imię - imiona)
zgłoszony/a przez
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

09. ☐
(nazwisko i imię - imiona)
zgłoszony/a przez
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

10. ☐
(nazwisko i imię - imiona)
zgłoszony/a przez
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

11. ☐
(nazwisko i imię - imiona)
zgłoszony/a przez
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

12. ☐
(nazwisko i imię - imiona)
zgłoszony/a przez
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

13. ☐
(nazwisko i imię - imiona)
zgłoszony/a przez
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

14. ☐
(nazwisko i imię - imiona)
zgłoszony/a przez
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

15. ☐
(nazwisko i imię - imiona)
zgłoszony/a przez
(skrót nazwy komitetu wyborczego)

INFORMACJA
Głosować można na jednego kandydata, stawiając znak "x" w kratce z lewej strony obok nazwiska kandydata, na którego wyborca głosuje.
Postawienie znaku "x" w więcej niż 1 kratce lub niepostawienie znaku "x" w żadnej kratce powoduje nieważność głosu.

Wymiary:
A - 52,5 mm E - 13 mm I - 8 mm
B - 6,5 mm J - 8 mm
C - 6 mm G - 25 mm
D - 177 mm H - 35 mm
6 mm na 6 mm - grubość linii 1 punkt

pieczęć obwodowej komisji wyborczej

pieczęć terytorialnej komisji wyborczej

Załącznik nr 6
str. 1 z

97

* * *

⁹⁷ Źródło: https://pkw.gov.pl/uploaded_files/1461154802_8e1214a8cf2a31d8ce51c4ab2a23c08c.jpg (03.09.2025)

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

**Zadanie „Obyw@tel na 100%” finansowane ze
środków Ministra Edukacji.**

Stowarzyszenie
ERWIN

**Ilustracje zostały wygenerowane we „współpracy”
ze Sztuczną Inteligencją z
<https://www.freepik.com> i <https://chatgpt.com>**

